

วิภูฏังคคูลีราชชาดก: ความเชื่อเรื่องการสร้าง
พระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย
(Wattangkuleeracha Jataka: Beliefs
in the Creation of Buddhist Statues
in the Thai Buddhist Community)

สายหยุด บัวทุม*
(Saiyud Buathum)

Received: July 17, 2023
Revised: October 1, 2023
Accepted: November 3, 2023

บทความวิจัย
-
วิชาการ

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร (Lecturer,
Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Naresuan University).

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุเรื่องวิภูษิตราชชาดก ในการนำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย โดยใช้ทฤษฎีการเล่าเรื่อง โครงสร้างของนิทานชาดก และความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของคนไทยเป็นแนวทางการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า วิภูษิตราชชาดก นำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปผ่านโครงเรื่อง ผู้เล่าเรื่อง และตัวละคร และการนำเสนอเรื่องตามโครงสร้างของนิทานชาดก โดยได้นำเสนอความเชื่อเรื่อง การสร้างพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนไทย ได้แก่ 1) พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2) พระพุทธรูปกับการดำรงพระพุทธศาสนาให้ มั่นคงถาวรถึง 5,000 ปี 3) การสร้างพระพุทธรูปจากวัสดุที่หลากหลายทั้งงาและเขา สัตว์ ไม้ ดิน ศิลา อิฐ ปูน รัตน และโลหะ 4) อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปและ ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปให้ผลมากทั้งโลกียสุขและโลกุตระสุข ทั้งในภพภูมิปัจจุบันและ อนาคตภูมิ ไม่ว่าจะสร้างพระพุทธรูปจากวัสดุใด ขนาดเล็กหรือใหญ่ก็เกิดอานิสงส์ เท่ากัน นับแต่การมีความสุข ศัตรูแพ้พ่าย มีอำนาจดุจพระอาทิตย์ที่มีรัศมีอันกล้า การ บรรลุความสำเร็จ ตั้งปรารถนา การได้ขึ้นสวรรค์ การได้เกิดเป็นพระอินทร์และพระ จักรพรรดิราช การได้พบศาสนาของพระศรีอารีย์ และการได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า วิภูษิตราชชาดกจึงมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อสำคัญ เรื่องการสร้างพระพุทธรูปในสังคมไทยที่มีมาช้านานจนถึงปัจจุบัน เป็นวรรณกรรม อานิสงส์ที่แสดงถึงผลของการสร้างกุศลอย่างชัดเจน และมีบทบาทต่อการดำรงความ ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาให้มั่นคงเหนียวแน่น

คำสำคัญ: วิภูษิตราชชาดก, ความเชื่อ, การสร้างพระพุทธรูป, พุทธศาสนิกชนไทย, วรรณกรรมอานิสงส์

ABSTRACT

This article analyzes the lore of Jataka tales in presenting beliefs about the creation of Buddha statues in Thai society. Using narrative theory and the structure of Jataka tales as study guidelines, results were that Jataka tales present beliefs concerning the creation of Buddha statues through storytellers, characters and presentations in accordance with narrative structure. Thai Buddhist beliefs about the creation of Buddha statues may be categorized as follows: 1) symbolizing the Buddha; 2) representing endurance and longevity of Buddhism over five millennia; 3) potential to be made from diverse materials, including stone, wood, clay, bricks, cement, and metal; and 4) creating and worshiping them leads to results in the present life and afterlife. Regardless of size, creating a Buddha statue is meritorious, generating happiness; victory over foes; radiant solar power; success; celestial attainments; excellence or kingship; discovery of the Buddha's teachings; and becoming a Buddha. These findings suggest that the lore of the Jataka tales is essential for understanding beliefs about the creation of Buddha statues in Thai society.

Keywords: Wattangkuleeracha Jataka, Beliefs, Creation of Buddhist Statues, Thai Buddhism, Virtue Literature

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชาตค มาจากคำว่า “ชาตค” หมายถึง เรื่องราวอดีตชาติของพระพุทธเจ้า มี 2 ประเภท คือ นิบาตชาตค หมายถึงชาตคที่อยู่ในพระไตรปิฎก เป็นคาถาภาษาบาลีล้วน ๆ แบ่งเป็นหมวดหมู่ตามจำนวนของคาถา เรียกว่า นิบาต และปัญญาสชาตค เป็นชาตค นอกคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือเรียกว่าชาตคนอกนิบาต (Prakobsook 1984: 1 - 9) ปัญญาสชาตคแต่งขึ้นโดยนำนิทานจากอรรถกถาชาตคและนิทานพื้นบ้านมาดัดแปลงให้เป็นเรื่องราวของ พระโพธิสัตว์ในชาติต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งหมด 50 เรื่อง นอกจากนี้ ยังมีนิทาน 11 เรื่องในปัจฉิมภาค (Laosoonthon 2015: 3)

ปัญญาสชาตคเป็นนิทานสุภาษิต หรือนิทานอิงธรรมะที่พระภิกษุชาวเชียงใหม่ แต่งขึ้น แต่ไม่ได้รับการยกย่องมากนัก ดังในพระอริยาบของสมเด็จพระสังฆราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เกี่ยวกับประวัติปัญญาสชาตคในคำนำหนังสือปัญญาสชาตค ฉบับหอสมุดแห่งชาติว่าเป็นงานนิพนธ์ที่ “ปลอมพระพุทธวจนะ” กล่าวคือ มีการสร้างคาถาขึ้นเอง บ้างหรือนำคาถามาจากอรรถกถาชาตคมาบ้าง ในด้านภาษาบาลีนั้น นักปราชญ์บางคน ให้ทรรศนะว่ายังมีข้อบกพร่องอยู่มากเมื่อเทียบกับอรรถกถาชาตค ปัญญาสชาตคยังได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงทั้งพม่า ลาว และ เขมร (Fine Arts Department 2006)

เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นความศรัทธาที่มั่นคงของคนไทยมาช้านาน ความคิดทางพระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อความเชื่อด้านต่าง ๆ ในสังคมไทยอย่างแพร่หลาย รวมทั้งวรรณกรรมชาตคที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนไทยมาอย่างยาวนาน เช่น ความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ ความเชื่อเรื่องกรรม ความเชื่อเรื่องบุญและอนิสงส์ของการทำบุญ การศึกษาปัญญาสชาตคในฐานะวรรณกรรมอนิสงส์ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อต่าง ๆ ในสังคมไทย จะทำให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของปัญญาสชาตคในสังคมไทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ตลอดจนทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างบุญกุศลตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นความเชื่อสำคัญที่แพร่หลายอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน

ชาตคเรื่องหนึ่งในปัญญาสชาตคที่น่าสนใจ ซึ่งมีเนื้อหาเป็นวรรณกรรมอนิสงส์ ได้แก่ วัฏฏังคสิราชชาตค (Fine Arts Department 2006: 49 - 71) เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระเจ้าปัสเสนทิโกศลราช แห่งแคว้นสววัตถิ ทรงมีพระราชประสงค์จะสร้างรูปปริเยบ

แทนพระพุทธเจ้า เนื่องจากพระองค์เสด็จไปฟังธรรม แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ประทับอยู่ที่วิหาร ทำให้พระองค์เกิดความโทมนัส เมื่อทราบว่าเป็นพระพุทธเจ้าเสด็จกลับมาแล้ว พระองค์จึงไปกระทำการสักการบูชาแล้วบอกถึงความปรารถนา พระพุทธเจ้าเห็นว่า เป็นสิ่งที่ดีจึงทรงอนุญาต พระเจ้าปัสเสนทิโกศลราชจึงรับสั่งให้สร้างพระปฏิมากรจากไม้แก่นจันทร์และสร้างมณฑปด้วยแก้ว 7 ประการ เมื่อสร้างเสร็จพระเจ้าปัสเสนทิโกศลราชทูลถามพระพุทธเจ้าถึงอานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูป ได้ความว่า การสร้างพระปฏิมากรนั้นไม่ว่าจะสร้างขนาดเล็กหรือใหญ่ สร้างด้วยวัสดุใดก็ตาม อานิสงส์นั้นประมาณมิได้ จากนั้นพระพุทธเจ้าจึงเล่าเรื่องเมื่อครั้งพระองค์เสวยชาติเป็นพ่อค้าแล้วได้พบพระพุทธปฏิมากรที่มีนิ้วพระหัตถ์หักไปหนึ่งนิ้ว จึงนำดินเหนียวมาขย่ำกับน้ำอ้อย ปฏิสังขรณ์ให้ครบ 5 นิ้วบริบูรณ์ อานิสงส์จากการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปในครั้งนั้น ทำให้พระชาติต่อมาทรงเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าวิภูฏังคุลี ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชผู้รบชนะเหล่าพระราชานึงร้อยเอ็ดพระองค์ที่มาบุกรุก พระองค์ได้แสดงอภินิหารด้วยการปราบศัตรูโดยใช้นิ้วเพียงนิ้วเดียว

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยเบื้องต้น พบว่า มีการศึกษาปัญญาสชาดกไว้จำนวนมาก โดยประเด็นการศึกษา ได้แก่ การวิเคราะห์คุณธรรม การวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคทางคติชน การสร้างอารมณ์สะท้อนใจ มโนทัศน์เรื่องพระโพธิสัตว์ ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย และอิทธิพลที่มีต่อสังคมไทย การศึกษาปัญญาสชาดกในฐานะวรรณกรรมอานิสงส์ที่สัมพันธ์กับความเชื่อของคนไทยยังไม่พบว่าเป็นประเด็นสำคัญของการศึกษา

ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของคนไทย พบว่า มีการศึกษาจากข้อมูลปฏิมากรรม เรื่องเล่า ตำนาน นิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก วรรณกรรมพุทธประวัติ หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี รวมทั้งการศึกษาความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปของคนไทยกับวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยการศึกษาความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปจากวรรณกรรมชาดกยังปรากฏไม่มาก อีกทั้งมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามเนื้อเรื่องของนิทานชาดก และการมุ่งเน้นวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปจากปัญญาสชาดกเรื่องวิภูฏังคุลีราชชาดกยังไม่ปรากฏ การศึกษานี้จะช่วยเติมเต็มความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของคนไทยให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีวัตถุประสงค์วิเคราะห์เนื้อหาของปัญญาสาขาคเรื่อง วัฏจักรคสิราชชาตในการนำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของคนไทย และ วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของคนไทยจากปัญญาสาขาคเรื่องวัฏจักร คสิราชชาต โดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางวรรณกรรม ได้แก่ ทฤษฎีการเล่าเรื่อง ตลอดจนแนวคิดเรื่องโครงสร้างของนิทานชาตและแนวคิดเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการ สร้างพระพุทธรูปของคนไทยมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์ การศึกษานี้จะทำให้ เห็นคุณค่าของชาตเรื่องนี้ในฐานะวรรณกรรมอันสงส์ที่สัมพันธ์กับความเชื่อของคน ไทยที่มีมาแต่ช้านานจนถึงปัจจุบันและบทบาทของวรรณกรรมชาตต่อการธำรงความ ศรัทธาต่อพระพุทธรูปศาสนา อันก่อให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของวรรณกรรม ชาตต่อสังคมไทย ตลอดจนสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการสร้าง พระพุทธรูปของศาสนิกชนไทย ซึ่งเป็นความเชื่อสำคัญในสังคมไทยนับแต่สมัยโบราณ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้

การศึกษาเรื่อง “วัฏจักรคสิราชชาต: ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของ พุทธศาสนิกชนในสังคมไทย” มีแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. **ทฤษฎีการเล่าเรื่อง** กล่าวถึงองค์ประกอบของเรื่องเล่าไว้ว่า ประกอบด้วย โครงเรื่อง ผู้เล่าเรื่อง ตัวละคร ฉาก แนวคิด (Tailangkha 2003: 3 - 68) ดังนี้

โครงเรื่อง คือ การลำดับเหตุการณ์อย่างสมเหตุสมผล ที่สำคัญมากในโครง เรื่อง คือ เหตุการณ์และความขัดแย้ง โดยเหตุการณ์ คือ การกระทำของตัวละคร ส่วน ความขัดแย้ง คือ ความไม่ลงรอยกันของตัวละคร

ผู้เล่าเรื่อง คือ เสียงที่เล่าเรื่องราว อาจจะเป็นตัวละครในเรื่องหรือไม่ใช่ตัว ละครในเรื่อง แต่ผู้เล่าเรื่องจะไม่ใช่ผู้แต่ง ผู้เล่าย่อมมีวิธีการเล่าเรื่องหรือวิธีการเสนอ เรื่องที่หลากหลาย เช่น การเล่าตามลำดับเวลา การเล่าแบบย้อนกลับไปมา การเล่า แบบให้รายละเอียด และการเล่าย่อ

ตัวละคร คือ สิ่งที่มีบทบาทอยู่ในเรื่อง ตัวละครอาจเป็นมนุษย์หรือมนุษย์ ก็ได้ แต่จะมีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ ตัวละครในเรื่องเล่าอาจมีตัวละครหลักและตัว ละครรอง ตัวละครหลายมิติและตัวละครมิติเดียว โดยกวีหรือผู้แต่งอาจนำเสนอตัว

ละครทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ผ่านผู้เล่าเรื่องและผ่านตัวละครอื่นทางอ้อม ได้แก่ ผ่านการกระทำ บทสนทนา ความคิด ลักษณะภายนอกของตัวละคร และการสร้างตัวละครอื่นขึ้นมาเทียบเคียง

ฉาก คือ สถานที่และเวลา รวมถึงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม จำแนกได้ 3 ประเภท คือ ลักษณะทางกายภาพ เวลา และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม การบรรยายฉากเพื่อให้เรื่องสมจริงหรือมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยอาจมีการบรรยายฉากอย่างยืดยาวและการบรรยายอย่างย่อ

แนวคิด คือ สิ่งที่กวีหรือผู้แต่งต้องการบอกมายังผู้อ่าน ได้แก่ แนวคิดหลัก คือแนวคิดสำคัญของเรื่อง และแนวคิดรอง เป็นแนวคิดอื่น ๆ ที่ปรากฏนอกเหนือไปจากแนวคิดสำคัญ การนำเสนอแนวคิดในเรื่องเล่ามักจะนำเสนอผ่านเหตุการณ์ และตัวละคร

ผู้วิจัยจะนำทฤษฎีดังกล่าวมาใช้วิเคราะห์เนื้อเรื่องของนิทานชาดกเรื่องวัฏกัณฑ์ราชาชาดกเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ต่อความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของคนไทย โดยกำหนดกรอบการวิเคราะห์ ได้แก่ โครงเรื่อง ผู้เล่าเรื่อง และตัวละคร

2. โครงสร้างของนิทานชาดก จากเอกสารและงานวิจัยสามารถประมวลแนวคิดเรื่องโครงสร้างของนิทานชาดกได้ (Prakobsook 1984; Phengphala 1992; Laosoonthon 2015) ดังนี้

อรรถกถาชาดกในคัมภีร์พระไตรปิฎกจะมีโครงสร้าง 5 ส่วน คือ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถา ไวยากรณ์ และสโมธาน

ปัจจุบันวัตถุ คือ ส่วนต้นของนิทานชาดก เรื่องปัจจุบันในสมัยพุทธกาล เป็นการปรารภก่อนเล่านิทานชาดกหรือมูลเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสเล่านิทานชาดก มักกล่าวว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ใด ทรงปรารภเรื่องอะไรจึงได้ตรัสชาดกเรื่องนั้น ๆ หรือมีผู้ใดทำอะไร ที่ไหน แล้วไปกราบทูลพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าตรัสชาดกนั้น

อดีตวัตถุ คือ การเล่าเรื่องของชาดก เป็นเรื่องในอดีตชาติในตอนที่พระพุทธเจ้าทรงอุบัติเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญบารมี

คาถา คือ ภาษาบาลีที่กำกับอยู่ในนิทาน คาถาอาจจะมีหนึ่งคาถาหรือมากกว่านั้น มีความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ในเรื่องเป็นผู้ตรัสคาถาเหล่านี้ คาถา

จึงทำให้นิทานชาดกเป็นเรื่องที่มีความศักดิ์สิทธิ์ โนม่นำให้ผู้ได้ยินได้ฟังเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง แม้ไม่สามารถพิสูจน์หรือยืนยันได้ เพราะเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงระลึกชาติได้และทรงเป็นผู้เล่าเรื่องนิทานชาดก

ไวยากรณ์ คือ การอธิบายความในคาถา คำหรือวลีใดในคาถาที่ยาก ๆ ในการเข้าใจ ผู้แต่งจะอธิบายคำหรือวลีนั้นให้เข้าใจง่ายขึ้นด้วยการใช้ภาษาบาลีที่ง่าย ๆ

สโมธาน คือ การประชุมชาดกหรือการสรุป กล่าวถึงตัวละครต่าง ๆ ในเรื่องชาดกว่ากลับมาก่อเป็นใครในสมัยพุทธกาล ใครเป็นพระโพธิสัตว์ และผู้ฟังชาดกได้บรรลุธรรมผลอย่างไรด้วย

สำหรับปัญหาชาดก จะมีองค์ประกอบไม่ครบทั้ง 5 ส่วน กล่าวคือ ไม่ปรากฏส่วนของไวยากรณ์

ผู้วิจัยจะนำมาแนวคิดเรื่องโครงสร้างของนิทานชาดกมาใช้วิเคราะห์เนื้อเรื่องของนิทานชาดกเรื่องวิภูฏังคคูลีราชชาดกที่แสดงให้เห็นว่า ชาดกเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมอาณิสสส์ ที่อธิบายให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลแห่งการกระทำซึ่งเป็นอาณิสสส์ของการสร้างบุญกุศล

3. ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปของคนไทย จากเอกสารและงานวิจัยสามารถประมวลความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปของคนไทยได้ (Somdet Phra Nyanasamvara Somdet Phra Sangharaja Sakalamahasanghapaninayak 1992; Saising 2006; Hongsuwan 2011; Saksit 2012; Natsuda 2013; Phra Nakorn Pannavajiro & Phrakhru Piphitsutatorn 2019; Singhasonthi & Purisuttamo 2020; Boonoon 2019) ดังนี้

พระพุทธรูปหรือพระพุทธปฏิมาตามภาษาบาลี หมายถึง พระรูปที่ใช้แทนองค์พระพุทธเจ้า ผู้เป็น พระศาสดาในพระพุทธศาสนา ในความเชื่อของคนไทย พระพุทธรูปคือรูปเคารพที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า สะท้อนถึงความศรัทธาและความเชื่อของคนที่มีต่อพระพุทธศาสนา การสร้างพระพุทธรูปไว้เป็นที่เคารพ จึงมีสืบต่อกันมาทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ สร้างจากวัสดุต่าง ๆ เช่น ศิลา ปูน ดินเผา แก้วผลึกหรือหยก ไม้ งาช้าง สัมฤทธิ์ เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปในสังคมไทย ถือว่าพระพุทธรูปเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ สำหรับชาวล้านนาถือว่าพระพุทธรูปเป็นสิ่งมีชีวิต

จึงมีการถวายอุปัฏฐากเสมือนว่าพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่และยังปฏิบัติพุทธกิจประจำวันเพื่อบำเพ็ญพุทธจริยาแก่สัตว์โลก และพระพุทธรูปยังเป็นสิ่งที่มีพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ สามารถปกป้องรักษาคุ้มครอง และอำนวยพรให้ชุมชนและผู้สักการบูชาอยู่ดีมีสุข ปราศจากโรคภัยอันตรายต่าง ๆ สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ต้องการกำลังใจ

จุดประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูป ได้แก่ เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ถึง 5,000 ปี เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลาย อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติหรือสัตว์ที่ล่วงลับ เพื่อแก้คาบนานศาลกล่าว สร้างเป็นพระเจ้าเซดา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้สร้างเอง และในฐานะสิ่งอนุสรณ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเป็นเครื่องหมายของพระพุทธศาสนา รวมถึงสัญลักษณ์ของความดีงาม และเป็นทางแห่งการทำบุญกุศลของชาวพุทธ ชาวพุทธจะอาศัยพุทธศิลป์ เป็นการกราบไหว้บูชา เพื่อน้อมนำไปสู่การศึกษาและปฏิบัติธรรม การสร้างพระพุทธรูปจึงมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้คนสักการบูชา ไม่ได้มีไว้สำหรับเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจธรรมหรือเหตุการณ์ทางพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว อีกทั้งพระพุทธรูปในสังคมไทยได้ถูกสร้างขึ้นมาโดยมีความหมายในเชิงไสยศาสตร์ ไม่ใช่ในเชิงการศึกษาเพียงอย่างเดียว

พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปได้บุญกุศลอย่างแรงกล้าและอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปมีมากมาย ได้แก่ ทำให้มีความสุขทั้งชาตินี้ชาติหน้า และชาติต่อ ๆ ไป มีความสุขบนโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกพระนิพพาน อีกทั้งทำให้ได้เกิดเป็นพระอรหันต์ในยุคพระศรีอาริย์ ได้เกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า ทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บและมีปัญญาดุจแม่น้ำทั้ง 5 สาย อีกทั้ง อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าจะขนาดเล็กหรือใหญ่ สร้างด้วยวัตถุดิบใดก็ตาม ผู้สร้างจะเป็นผู้มีรูปงาม มีฤทธิ์เดชมาก มียศศักดิ์ มีความสุข ไม่มีโรค อายุยืน ไม่มีเวรไม่มีภัย เกิดในตระกูลกษัตริย์ หรือตระกูลพราหมณ์ มีทรัพย์มาก มีทาสชายหญิงบริวารห้อมล้อมทุกเมื่อ และจะบรรลุนิพพาน ในปัจจุบันนี้ประเทศไทยมีพระพุทธรูปจำนวนมาก เป็นเพราะพลังแห่งศรัทธาที่เชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปนั้นจะส่งผลให้ได้รับอานิสงส์ของบุญอย่างมาก ส่วนการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ จะนำมาซึ่งชัยชนะต่อศัตรู และมีทรัพย์สินไม่สิ้นสุด

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้วิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปจากนิทานชาดกเรื่องวัฏฏังคสิราชชาดก โดยกำหนดกรอบการวิเคราะห์

ได้แก่ คติการสร้างสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธรูปกับการอ้างพระพุทธรูปศาสนา วัสดุในการสร้างพระพุทธรูป และอันสืบเนื่องของการสร้างพระพุทธรูปและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วิภูษิตราชชาตค: ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย” มีวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการเล่าเรื่อง โครงสร้างของนิทานชาตค ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปของคนไทย ปัญญาชาตค และวรรณกรรมอันสืบ
2. วิธีวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ปัญญาชาตคเรื่องวิภูษิตราชชาตคในการนำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย
3. ขึ้นสรุปผลการวิจัย สรุปผลการวิจัยในแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

วิภูษิตราชชาตคเป็นชาตคเรื่องหนึ่งในปัญญาชาตค ชาตคเรื่องนี้มีเนื้อหา กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปซึ่งสัมพันธ์กับความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย ดังนี้

1. **วิภูษิตราชชาตค: การนำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย** วิภูษิตราชชาตคนำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปผ่านโครงเรื่อง ผู้เล่าเรื่อง ตัวละคร และการนำเสนอเรื่องตามโครงสร้างของนิทานชาตค สามารถวิเคราะห์ได้ ดังต่อไปนี้

1.1 **โครงเรื่อง** วิภูษิตราชชาตคมีโครงเรื่องในการนำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของคนไทยโดยการลำดับเหตุการณ์แบบย้อนกลับ โดยนำเสนอเหตุการณ์และช่วงเวลาแบบย้อนกลับตามลักษณะของนิทานชาตค กล่าวคือนำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล จากนั้นจึงเล่าย้อนไปถึงเหตุการณ์ในสมัย

อดีตเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำในอดีตที่ส่งผลในเวลาต่อมา อันเป็นการนำเสนอแนวคิดเรื่องกรรมซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในพระพุทธศาสนา การลำดับเหตุการณ์แบบย้อนกลับในวิภูฏังคสุริราชชาดกนี้ คือ พระพุทธเจ้าทรงเล่าย้อนไปเมื่อพระองค์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้า ได้เคยปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป ทำให้ได้มาบังเกิดเป็นกษัตริย์ นามว่า พระเจ้าวิภูฏังคสุริราช ดังเนื้อความว่า

“...พระพุทธองค์ก็ทรงนำเรื่องในอดีตกาลมาตรัสเทศนาดังต่อไปนี้ว่า...ในกาลเป็นอดีตกาลล่วงแล้ว มีพามีชพ่อค้าคนหนึ่ง ชื่อว่า กุลภัททกุมารตั้งเคหสถานอาศัยอยู่ในเมืองอมรวดี อยู่มา ณ กาลวันหนึ่ง กุลภัททกุมารนั้นชวนพ่อค้าทั้งหลายประมาณพันคนออกจากบ้าน จะไปค้าขายที่เมืองอื่น เมื่อไปกลางทางนั้น ได้เห็นพระพุทธปฏิมากรนั้น มีนิ้วพระหัตถ์อันหักทำลายไปนิ้วหนึ่ง เพราะถูกน้ำฝนตกรด จึงนำเอาดินเหนียวมาขยำกับน้ำอ้อย ปั้นนิ้วพระพุทธปฏิมากร กระทำการปฏิสังขรณ์ให้เต็มบริบูรณ์เป็น 5 นิ้วแล้ว ก็นมัสการบูชาด้วยเครื่องสักการะทั้งหลายมีประทีปธูปเทียนและมาลาของหอม เป็นต้น...เมื่อกุลภัททกุมารนั้นทำลายชั้นจจากมนุษย์โลก ก็ได้ขึ้นไปเกิดในเทวโลก เสวยทิพย์สมบัติในเมืองสวรรค์...ครั้นกุลภัททกุมารเทพบุตรจตุจากสวรรค์ก็ลงมาปฏิสนธิในครรภ์พระอัครมเหสี ของพระเจ้าพาราณสีบรมกษัตริย์...พระประยูรญาติทั้งหลายมีพระราชบิดาและพระราชมารดา เป็นต้น จึงขนานนามพระโพธิสัตว์ให้ชื่อว่า วิภูฏังคสุริราช”

(Fine Arts Department 2006: 293 - 294)

การลำดับเหตุการณ์แบบย้อนกลับแสดงให้เห็นว่า นับแต่ในชาติของกุลภัททพานิชที่ได้ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่นิ้วขาดชำรุดให้อานิสงส์ในชาติต่อมา

ได้แก่ พระชาติที่อุบัติเป็นพระเจ้าวชิรมุณีกุสิราช เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชที่มีชัยชนะศัตรูด้วยนิ้วเพียงนิ้วเดียว กระทั่งในพระชาติในสมัยพุทธกาล อาณิสสตั้งกล่าวทำให้ได้ ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โศภนเรืองของวชิรมุณีกุสิราชชาดกที่มีการลำดับเหตุการณ์แบบย้อนกลับจึงแสดงให้เห็นอาณิสสของการสร้างและปฏิสังขรณ์ได้อย่างชัดเจน คือ ให้อาณิสสมากและต่อเนื่องในหลายชาติ

1.2 ผู้เล่าเรื่อง ผู้เล่าเรื่องสำคัญในวชิรมุณีกุสิราชชาดก คือ พระพุทธเจ้า ทรงเป็นผู้เล่าเรื่องเมื่อครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงได้รับอาณิสสยิ่งใหญ่จากการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่นิวชาต พระพุทธเจ้าเป็นผู้เล่าเรื่องที่เล่าสิ่งที่ตนเองประสบมา จึงเป็นผู้เล่าเรื่องที่เชื่อถือได้ อีกทั้งยังทรงเป็นผู้เล่าถึงอาณิสสของการสร้างพระพุทธรูป ผู้เล่าเรื่องที่เป็นพระพุทธเจ้ามีความสำคัญต่อการสร้างความน่าเชื่อถือของเรื่องต่อผู้อ่านผู้ฟัง

พระพุทธเจ้าเป็นผู้เล่าเรื่องของวชิรมุณีกุสิราชชาดกสัมพันธ์กับการโน้มน้าวผู้อ่านผู้ฟังให้เชื่อว่า วชิรมุณีกุสิราชชาดก เป็นชาดกจากพระพุทธพจน์ ซึ่งแสดงให้เห็นอาณิสสของการสร้างพระพุทธรูป อีกทั้งการสร้างพระพุทธรูปนั้น ในพระพุทธพจน์ได้ยืนยันให้เห็นว่าเป็นการสร้างกุศลที่ให้อาณิสสมากโดยแท้จริง ดังเนื้อความว่า

“สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงสดับ จึงเผยพระโอษฐ์
มีวรรณอันแดงดั่งผ้ากัมพล และกลิ่นอันหอมเปรียบ
ประดุจดั่งว่ากลิ่นอุบลบุปผาชาติ แล้วมีพระพุทธดำรัส
ว่า ดูกรบพิตรผู้เป็นมหาราช บุรุษหรือสตรีผู้ใดผู้หนึ่งซึ่ง
ประกอบด้วยศรัทธา เมื่อได้สร้างทำพระพุทธรูปปฏิมากร
ขึ้นไว้ในพระศาสนา พระพุทธรูปปฏิมากรนั้นบุคคลจะ
สร้างทำด้วยดินเหนียวหรือศิลาก็ตาม หรือจะด้วยโลหะ
และทองแดงก็ตาม หรือจะทำด้วยไม้และสังกะสีดีบุกก็
ตาม หรือจะทำด้วยรัตนและเงินทองก็ตาม ผู้ที่สร้าง
ทำนั้น จักได้อาณิสสผลเป็นอันมากพันที่จะนับจะ
ประมาณ อนึ่ง ดูกรบพิตรพระราชสมภาร การที่สร้าง
พระพุทธรูปปฏิมากร หรือปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปก็ดี เป็น
ประเพณีของพระพุทธเจ้าทั้งหลายซึ่งยังเวียนว่ายอยู่ใน

สังสารวัฏ ครั้นเมื่อตถาคตเสวยพระชาติเป็น พระโพธิสัตว์ได้สร้างกุศลบำเพ็ญพระบารมีมาในกาลก่อน ได้เห็นนิ้วพระหัตถ์พระพุทธรูปปฏิมากรซึ่งทำด้วยดินเหนียวอันหักขาดไปนิ้วหนึ่ง จึงนำเอาดินเหนียวมาปั้นทำให้บริบูรณ์เป็นปรกติ แล้วกระทำสักการบูชาด้วยมาลาของหอมมีประมาณน้อย ครั้นทำลายเบญจขันธ์ ก็ได้ขึ้นไปเสวยสมบัติในสวรรค์สักคเวทโลก ด้วยอำนาจอาณิสยส์ ผลที่ได้ปฏิสังขรณ์นิ้วพระพุทธปฏิมากรแล้วกระทำสักการบูชา นั้น ครั้นจุติจากสวรรค์ก็ได้มาบังเกิดเป็นบรมกษัตริย์ เสวยราชสมบัติเป็นเอกราชในชมพูทวีปสิ้นกาลนาน ภายหลังเมื่อโพธิสมภารพุทธการกธรรมเต็มบริบูรณ์แล้ว ก็ได้หนีสินาการ ณ โพธิพฤกษ์มณฑล ฝงญเลียซึ่งพระยามาร และพลแห่งมารให้พ่ายแพ้แล้ว และได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณในอวสานที่สุด มีพระพุทธฎีกาตรัสเทศนาดังนี้แล้ว ก็ทรงดูขณิภาพพระเจ้าปัสเสนทิโกศลจะใคร่ทราบอดีตนิทานจึงทูลอาราธนา พระพุทธองค์ก็ทรงนำเรื่องในอดีตกาลมาตรัสเทศนาดังต่อไปนี้ว่า...”

(Fine Arts Department 2006: 292 - 293)

นอกจากนี้ การใช้ผู้เล่าเรื่องเป็นพระพุทธเจ้านี้ปรากฏทั้งช่วงต้นเรื่อง และท้ายเรื่องได้ช่วยย้ำให้เห็นแนวคิดสำคัญของชาดกเรื่องนี้เกี่ยวกับอาณิสยส์ของการสร้างพระพุทธรูปได้อย่างชัดเจนและหนักแน่นยิ่งขึ้น ดังในช่วงท้ายของชาดกเรื่องนี้ มีเนื้อความว่า

“สมเด็จพระบรมทศพลทรงนำเรื่องในอดีตกาลมาตรัสเทศนาดังนี้แล้ว เมื่อจะแสดงอาณิสยส์แห่งการปฏิสังขรณ์พระพุทธปฏิมากรให้ยิ่งขึ้นไป จึงตรัสพระธรรมเทศนาด้วยบาท พระคาถาว่า...ความว่า บุคคล

ผู้สร้างทำพระพุทธรูปนั้น จะได้เป็นพระอินทร์เสวย
เทวสมบัติถึง 7 ครั้ง ทั้งจะได้เป็นสมเด็จพระบรม
จักรพรรดิ มีสิริสมบัติอันประเสริฐถึง 80 ชาติหรือ 100
ชาติ และจะได้เป็นพระราชผู้ครองประเทศราชนั้นจะ
นับประมาณมิได้”

(Fine Arts Department 2006: 303)

1.3 ตัวละคร ตัวละครที่ปรากฏในวัฏจักรสุริยราชชาดกซึ่งมีบทบาทต่อ
การนำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย
สามารถจำแนกได้ 2 ประเภท คือ ตัวละครสำคัญ ได้แก่ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระเจ้าวัฏจักรสุริยราช ส่วนตัวละครรองและตัวละครอื่น ๆ ได้แก่ พระเจ้าปเสนทิโกศล
ราช พระพุทธปฏิมากร พระอินทร์ กษัตริย์ร้อยเอ็ดเมือง และกฤตภัทพานิข (พระ
เจ้าวัฏจักรสุริยราชในอดีตชาติ) ในชาดกเรื่องวัฏจักรสุริยราชแม้มีตัวละครไม่มาก แต่
บทบาทของตัวละครมีความสัมพันธ์กันอย่างสมเหตุสมผล สามารถนำเสนอความเชื่อ
เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปได้อย่างชัดเจน ดังนี้

1.3.1 บทบาทของตัวละครสำคัญ พระเจ้าวัฏจักรสุริยราชเป็นตัวละคร
สำคัญที่มีบทบาทปรากฏอย่างชัดเจน ตัวละครพระเจ้าวัฏจักรสุริยราชซึ่งเป็นพระ
โพธิสัตว์ เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า เนื่องด้วยชาดกเรื่องนี้มุ่งเน้นนำเสนอเรื่องราว
ของพระเจ้าวัฏจักรสุริยราชที่ได้รับอานิสงส์จากการสร้างพระพุทธรูป การสร้างตัวละคร
พระเจ้าวัฏจักรสุริยราชทั้งการกระทำ ความพูด และความคิดแสดงให้เห็นความศรัทธา
ต่อการสร้างพระพุทธรูป กล่าวคือ การสร้างพระพุทธรูปในอดีตชาติของพระองค์
ส่งผลให้ทรงได้รับชัยชนะต่อกษัตริย์ร้อยเอ็ดเมืองอย่างง่ายดายด้วยนิ้วชี้เพียงนิ้วเดียว
เท่านั้น ดังตัวอย่างมีเนื้อความว่า

“...ในขณะที่นั้น พระเจ้าวัฏจักรสุริยราชโพธิสัตว์ ก็ทรงยก
นิ้วพระหัตถ์ชี้ไปตรงหมู่พลนิกาย ทันใดนั้นพระยา
ร้อยเอ็ดทั้งหลายก็ตกจากข้างที่นั่งทรงหมู่พลจตุรงค์ทั้ง
4 เหล่า คือพลข้างทั้งหลายก็ตกจากคอข้างทั้งหมด อีก
ทั้งพลอาชาชาติและพลราชรถก็ตกจากหลังอาชาและ

บัลลังก์รถ พวกพลนิกายเดินเท้าทั้งปวงนั้นพากัน
ล้มเดียวระดาซทั้งหมด แล้วต่างคนก็รีบหนีไป บางพวก
ทิ้งเครื่องศัตราวุธยุทโธปกรณ์ไว้ หนีเข้าไปอยู่ในถ้ำและ
บรพตและซังแห่งป่า บางพวกก็หนีไปฝั่งคงคา
มหาสมุทร บางพวกมีฝานุ่งห่มอันลุ่มหลุดหนีไปแต่ตัว
ด้วยอำนาจความกลัวพระโพธิสัตว์อันทรงยกนิ้วพระ
หัตถ์ซึ่งทรงสำเร็จด้วยอนาจาอันสงฆ์ผลที่ได้ปฏิบัติธรรม
กระทำนิ้วพระพุทธรูปปฏิมากรให้เต็มบริบูรณ์แต่ชาติก่อน
นั้น...”

(Fine Arts Department 2006: 299)

1.3.2 บทบาทของตัวละครรองและตัวละครอื่น ๆ วิเคราะห์ได้ ดังนี้

1) พระเจ้าปัสเสนทิโกศลราช บทบาทของพระเจ้าปัสเสนทิโกศลราช แห่งแคว้นสาวัตถี คือ ทรงมีพระราชประสงค์จะสร้างรูปเปรียบแทนพระพุทธรูป เนื่องจากพระองค์เสด็จไปฟังธรรม แต่พระพุทธรูปไม่ได้ประทับอยู่ที่วิหาร ทำให้พระองค์เกิดความโทมนัส เมื่อทราบว่าพระพุทธรูปเสด็จกลับมาแล้ว พระองค์จึงไป กระทำการสักการบูชาแล้วบอกถึงความปรารถนา พระพุทธรูปเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีจึง ทรงอนุญาต พระเจ้าปัสเสนทิโกศลราชจึงรับสั่งให้สร้างพระปฏิมากรจากไม้แก่น จันทน์และสร้างฉนวนด้วยแก้ว 7 ประการ เมื่อสร้างเสร็จพระเจ้า ปัสเสนทิโกศลราช ทูลถามพระพุทธรูปถึงอันสงฆ์ในการสร้างพระพุทธรูป บทบาทดังกล่าวนี้ ได้แสดงให้เห็นมูลเหตุของการสร้างพระพุทธรูปในสมัยพุทธกาลให้เป็นตัวแทนของพระพุทธรูป และได้รับการอนุญาตจากพระพุทธรูปมาก่อน ทั้งยังเห็นได้ว่า บทบาทของพระเจ้า ปัสเสนทิโกศลราชในการทูลถามพระพุทธรูปถึงอันสงฆ์ในการสร้างพระพุทธรูปนั้น เป็นเหตุที่แสดงให้เห็นถึงอันสงฆ์นี้จากพระพุทธรูป ดังนี้ข้อความบรรยายไว้ว่า

“...เมื่อพระเจ้าปัสเสนทิโกศลจะทูลถามถึงอันสงฆ์แห่ง
การสร้างพระพุทธรูปปฏิมากร จึงถวายนมัสการสมเด็จ
พระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้
เจริญ บุรุษสตรีผู้ใดผู้หนึ่งก็ดี เมื่อได้สร้างทำพระพุทธรูป

ปฏิมากร กระทำให้เป็นรูปเปรียบจำลองพระพุทธรองค์
ขึ้นไว้ จะได้ประสมอันสงฆ์เช่นไร พระพุทธเจ้าข้า
สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงสดับ จึงเผยพระโอษฐ์
มีวรรณอันแดงดั่งฝ้ายกัมพล และกลิ่นอันหอมเปรียบ
ประดุจดั่งว่ากลิ่นอุบลบุปผาชาติ แล้วมีพระพุทธดำรัส
ว่า...”

(Fine Arts Department 2006: 292)

2) พระพุทธรูปปฏิมากร พระพุทธรูปปฏิมาซึ่งพระเจ้าปัสเสนทิโกศลได้
สร้างขึ้นให้เป็นตัวแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเรื่องวิภูษิตุลาชาตคเป็น
บุคลาธิษฐาน ไม่ใช่วัตถุ แต่เป็นตัวละครที่สามารถเคลื่อนไหวได้ประดุจสิ่งมีชีวิต มี
กิริยาท่าทางเหมือนมนุษย์ ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปเป็นตัวแทน
ของพระพุทธเจ้า แต่ถึงแม้จะเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าแต่ก็ยังมีฐานะไม่เทียบเท่า
กับพระพุทธเจ้า ดั่งเนื้อความกล่าวถึงกิริยาของพระพุทธรูปปฏิมา ความว่า

“...ในขณะนั้น พระพุทธรูปปฏิมากรเห็นสมเด็จพระบรม
ศาสดาจารย์เสด็จมาก็มีอาการประดุจดั่งคิดว่า เมื่อ
สมเด็จพระพุทธรูปสัมฤทธิ์อยู่ยังดำรงพระชนม์อยู่ การที่เรา
ผู้เป็นแต่รูปเปรียบจำลองพระองค์จะมานั่งอยู่บนอาสนะ
อันสูงเห็นปานดังนี้ ดูเป็นการไม่สมควรเลย คิดดังนี้แล้ว
ก็ปรารถนาจะเลื่อนลงจากบุษบกอันแล้วไปด้วยแก้ว 7
ประการ

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ทอดพระเนตรเห็นพระ
พุทธรูปปฏิมากรทำอาการดังนั้น จึงทรงเหยียดพระหัตถ์
เบื้องขวา อันงามประดุจดั่งว่าวงไอรวิณ แล้วยกพระ
หัตถ์ตรัสห้ามว่า ดูกรอาวุโส ท่านอย่าลงมาเลย จงนั่ง
อยู่บนบุษบกเรือนแก้วนั้นเถิด ไม่ช้านานเท่าไรตถาคตก็
จะปรินิพพาน ท่านจงอยู่รักษาพระศาสนา คำสอนของ
เราไว้เพื่อเป็นพินิตานุหิตประโยชน์แก่สัตว์โลกทั้งปวงให้

ครบกำหนดได้ห้าพันวัสสา พระพุทธปฏิมากรนั้น ก็มี
อาการประจวบดังว่าได้ฟัง พระพุทธดำรัส จึงกลับ
ประดิษฐานอยู่บนบุษบกนั้นโดยปรกตของตน”

(Fine Arts Department 2006: 291)

3) กษัตริย์ร้อยเอ็ดเมือง เป็นตัวละครฝ่ายปรปักษ์ และเทียบเคียงให้
เห็นถึงบารมีของพระเจ้าวรวงศ์สุริราชในฐานะพระเจ้าจักรพรรดิราช กษัตริย์ร้อยเอ็ด
เมืองได้ยกทัพมาทำศึกกับพระเจ้าวรวงศ์สุริราช แต่ท้ายสุดก็ต้องพ่ายบารมีของพระ
เจ้าวรวงศ์สุริราชไป เนื่องจากอานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูปในอดีตชาติของ
พระองค์ ตั้งเนื้อความกล่าวถึงบทบาทของกษัตริย์ร้อยเอ็ดเมือง ความว่า

“...ในขณะนั้น พระเจ้าวรวงศ์สุริราชโพธิสัตว์ ก็ทรงยก
นิ้วพระหัตถ์ชี้ไปตรงหมู่พลนิกาย ทันใดนั้นพระยา
ร้อยเอ็ดทั้งหลายก็ตกจากข้างที่นั่งทรงหมู่พลจตุรงค์ทั้ง
4 เหล่า...ในกาลนั้น พวกจตุรงค์โยธาทั้งหลายมีพระยา
ร้อยเอ็ดเป็นประธาน ต่างก็พากันอุทธรณ์การลุกขึ้นถวาย
อัญชลีพร้อมกัน มีความกลัวมรณภัยเป็นกำลังพากันนั่ง
อยู่ ณ ที่นั้น ๆ ฝ่ายพระยาร้อยเอ็ดพระองค์นั้นก็พากัน
ทูลถวายราชสมบัติและราชธิดาของตน...แต่นั้นมา
พระยาทั้งร้อยเอ็ดพระนคร ต่างองค์ก็ส่งเครื่องราช
บรรณาการมีประการต่าง ๆ มาถวายพระเจ้าวรวงศ์สุริ
ราชโพธิสัตว์ทุก ๆ ปีมิได้ขาด”

(Fine Arts Department 2006: 299 - 300)

4) กุลภัททพานิช เป็นอดีตชาติของพระเจ้าวรวงศ์สุริราชซึ่งได้มีโอกาส
ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่นิวซีแลนด์ไปด้วยความเลื่อมใสศรัทธา จากกุศลกรรม
ดังกล่าวของกุลภัททพานิช แม้จะปฏิสังขรณ์เพียงพระพุทธรูปที่นิวซีแลนด์และใช้เพียง
ดินเหนียวเท่านั้น ยังไม่ถึงกับได้สร้างพระพุทธรูปทั้งองค์ แต่กลับให้อานิสงส์มากใน
ชาติต่อมา ทั้งการได้ไปเกิดบนสวรรค์และได้เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชที่เหล่าศัตรู

แพ้วาย นอกจากแสดงให้เห็นอันิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า ความเลื่อมใสศรัทธาเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างกุศลกรรม การมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจ ไม่มุ่งเน้นวัตถุที่มีมูลค่ามาก ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธรศาสนา บทบาทของกุลภททพานิชจึงได้สื่อสารแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปมายังผู้อ่านทุกยุคทุกสมัยได้อย่างน่าสนใจ และให้แนวทางในการสร้างพระพุทธรูปได้เป็นอย่างดี ดังเนื้อความว่า

“ข้าแต่ท้าวล็กกเทวราช ในชาติปางก่อนนั้น ข้าพเจ้าเกิดเป็นพ่อค้า มีนามว่ากุลภททพานิช ได้ไปแสวงทรัพย์กับพวกพ่อค้าที่มีทรัพย์ด้วยกัน ข้าพเจ้าได้ไปเห็นนิ้วพระพุทธรูปอันหักอยู่นิ้วหนึ่งเท่านั้น ก็บังเกิดมีจิตยินดีประกอบด้วยความเลื่อมใส ไม่อาจนิ่งอดทนอยู่ได้ จึงเอาดินเหนียวมาขยำกับน้ำอ้อยปั้นนิ้วพระพุทธรูปปฏิมากรนั้นให้เป็นปรกติดี ด้วยจิตอันเลื่อมใสศรัทธาโดยอาณภาพแห่งบุญได้กระทำนิ้วพระพุทธรูปปฏิมากรให้ดีเป็นปรกติเป็นห้านิ้วนั้น มาชาตินี้ข้าพเจ้าจึงได้มีชัยชำนะข้าศึกด้วยอำนาจนิ้วที่ชี้ไป...ใช่แต่เท่านั้น ข้าแต่ท้าวสหัสสนัยน์โกสิย์ ด้วยเดชอำนาจแห่งบุญที่ข้าพเจ้าได้ปฏิสังขรณ์นิ้วพระพุทธรูปปฏิมากรนั้น ในอนาคตกาลภายภาคหน้า ข้าพเจ้าจักได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณจักขณสัตว์ให้พ้นจากวิภูฏสงสาร อันเป็นเหตุที่จะให้เวียนตายเวียนเกิดไม่มีที่สุด

ดูกรท่านทั้งหลายผู้เป็นสัตบุรุษอันเจริญ ขึ้นชื่อว่าพุทธบูชานี้ถึงจะกระทำน้อย ก็เป็นคุณอันนำมาซึ่งอันิสงส์ผลอันยิ่งใหญ่ ท่านทั้งหลายจงมลินีการทำในใจด้วยประการฉะนี้”

(Fine Arts Department 2006: 301 - 302)

5) พระอินทร์ พระอินทร์เป็นตัวละครที่ปรากฏในชาดกและนิทานไทยหลายเรื่อง และมักมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์หรือตัวละครเอกให้สามารถสร้างบารมีได้สำเร็จหรือรอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง ถือว่า พระอินทร์เป็นเทพผู้ค้ำจุนพระพุทธศาสนา (Nakbubpa 2520: 4 - 5) พระอินทร์ในวัฏจักรสุริยราชชาดกเป็นตัวละครที่มีบทบาทเน้นย้ำให้เห็นอานิสงส์ของการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปของพระเจ้าวัฏจักรสุริยราชในอดีตชาติให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น บทบาทของพระอินทร์ปรากฏเพิ่มขึ้นมาในช่วงท้ายเรื่องเพียงเล็กน้อย แต่ได้ช่วยขบเน้นแนวคิดเรื่องกุศลกรรมที่ส่งผลถึงในปัจจุบันชาติของพระเจ้าวัฏจักรสุริยราชให้เด่นชัดยิ่งขึ้น พระอินทร์เป็นผู้ที่ถามพระเจ้าวัฏจักรสุริยราชว่าได้ทำกุศลใดไว้ จึงทำให้มีชัยชนะศัตรูด้วยนิ้วมือเพียงนิ้วเดียว การกระทำดังกล่าวนี้ของพระอินทร์เป็นเหตุให้พระเจ้าวัฏจักรสุริยราชได้มีโอกาสเล่าย้อนถึงการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอานิสงส์แห่งกุศลกรรมในพระชาติต่อมา ดังมีเนื้อความกล่าวถึงบทบาทของพระอินทร์ไว้ว่า

“ในกาลเป็นลำดับนั้น ได้ยินว่าพิภพของท้าวสักกเทวราชแสดงอาการอันร้อน ด้วยอำนาจแห่งความกรุณาของพระมหาสัตว์ ท้าวสักกเทวราชวชิรหัตถ์พิจารณาด้วยทิพยเนตร ก็ทรงทราบประพตฺติเหตุทุกประการ จึงเสด็จลงมาจากเทวสถานไปสู่สำนักพระเจ้าวัฏจักรสุริยราช เปล่งพระรัศมีให้โอภาสสว่างรุ่งเรืองเปรียบประดุจดั่งว่าแสงแห่งพระอาทิตย์ซึ่งมีรัศมีอันอ่อนพิ้งแรกอุทัยขึ้นมาเหนือยอดคณฺธบรรพต เมื่อจะมีเทวบัญชาตรัสถามพระเจ้าวัฏจักรสุริยราช จึงกล่าวเป็นบาทพระคาถา...ความว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า เราขอถามท่านบัดนี้ ท่านได้กระทำให้บุญกุศลอะไรไว้ อนึ่งความที่ท่านมีชัยชนะข้าศึกศัตรูด้วยนิ้วมือนิ้วเดียวนี้ท่านได้เพราะบุญกุศลอันใดของท่านที่ได้ก่อสร้างมาในชาติปางก่อน ขอท่านจงชี้แจงแสดงบุรพกุศลอันนั้น ให้เราได้รับรู้เห็นเป็นอุทาหรณ์ในกาลบัดนี้”

(Fine Arts Department 2006: 300 - 301)

1.4 โครงสร้างของนิทานชาดก วัฏฏังคุลีราชชาดกนำเสนอความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปผ่านเนื้อหาตามโครงสร้างของนิทานชาดก ทั้งหมด 4 ส่วน ได้แก่ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถา และสโมธาน โดยไม่มีส่วนของไวยากรณ์ ตามลักษณะของอรรถกถาชาดก การนำเสนอเรื่องตามโครงสร้างของนิทานชาดก ดังกล่าวนี สามารถนำเสนอแนวคิดเรื่องกรรมที่มุ่งแสดงถึงอันสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปได้อย่างชัดเจน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำในอดีตชาติกับผลของการกระทำในชาตินั้น ๆ และในสมัยพุทธกาล ดังนี้

1.4.1 ปัจจุบันวัตถุ พระเจ้าปัสเสนทิโกศลราชขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระพุทธเจ้าสร้างพระพุทธรูปปฏิมากรเป็นตัวแทนของพระองค์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า การสร้างพระพุทธรูปทำให้ได้กุศลมาก เป็นเหตุให้พระองค์ตรัสชาดกเรื่องวัฏฏังคุลีราชที่แสดงให้เห็นอันสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป ดังปรากฏในเนื้อความว่า

“ดูกรบพิตรพระราชสมภาร การที่สร้างพระพุทธรูปปฏิมากร หรือปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปก็ดี เป็นประเพณีของพระพุทธเจ้าทั้งหลายซึ่งยังเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ ครั้นเมื่อตถาคตเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ได้สร้างกุศลบำเพ็ญพระบารมีมาในกาลก่อน ได้เห็นนิ้วพระหัตถ์พระพุทธรูปปฏิมากรซึ่งทำด้วยดินเหนียวอันหักขาดไปนิ้วหนึ่ง จึงนำเอาดินเหนียวมาปั้นทำให้บริบูรณ์เป็นปรกติ แล้วกระทำสักการบูชาด้วยมาลาของหอมมีประมาณน้อย ครั้นทำลายเบญจขันธ์ ก็ได้ขึ้นไปเสวยสมบัติในสวรรค์สักคเวทโลก ด้วยอำนาจอันสงส์ ผลที่ได้ปฏิสังขรณ์นิ้ว พระพุทธรูปปฏิมากรแล้วกระทำสักการบูชา นั้น ครั้นจุติจากสวรรค์ก็ได้มาบังเกิดเป็นบรมกษัตริย์ เสวยราชสมบัติเป็นเอกราชในชมพูทวีปสิ้นกาลนาน ภายหลังเมื่อโพธิสมภารพุทธการกธรรมเต็มบริบูรณ์แล้ว ก็ได้หนีสินทาการ ณ โพธิพฤกษ์มณฑลผจญเสียซึ่งพระยามาร และพลแห่งมารให้พ่ายแพ้แล้ว

และได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณในอวสานที่สุด มี
พระพุทธรูปกาดรเศศนาดังนี้แล้ว ก็ทรงดูขณิภาพ
พระเจ้าปัสเสนทิโกศลจะใคร่ทราบอดีตนิทานจึงทูล
อาราธนา พระพุทธองค์ก็ทรงนำเรื่องในอดีตกาลมาตรัส
เทศนาดังต่อไปนี้ว่า...”

(Fine Arts Department 2006: 292 - 293)

1.4.2 อดีตวัตถุ นิทานชาดกเรื่องวัฏฏังคสิริราชแสดงให้เห็นอันสงส์
ของการสร้างพระพุทธรูป ตัวเรื่องของนิทานนำเสนอเนื้อหาอย่างตรงไปตรงมา
สามารถชี้ให้เห็นแนวคิดเรื่องกรรมได้อย่างชัดเจน คือ ทำกรรมเช่นไร ย่อมให้ผล
เช่นนั้น อดีตวัตถุ กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องราวในอดีตชาติที่พระองค์เกิดเป็น
พ่อค้า ได้ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่นิ้วชี้ขาดชำรุดด้วยดินเหนียวผสมน้ำอ้อย อันสงส์
นี้ทำให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ และในชาติต่อมาได้เกิดเป็นกษัตริย์นามว่า วัฏฏังคสิริราช
เป็นพระจักรพรรดิราชที่มีชัยชนะศัตรูซึ่งเป็นกษัตริย์ร้อยเอ็ดเมืองด้วยนิ้วชี้เพียงนิ้ว
เดียว เนื่องมาจากอันสงส์ที่ได้เคยปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป จะเห็นได้ว่า ตัวเรื่องนิทาน
ชาดกนั้นไม่มีความซับซ้อน ผู้อ่านผู้ฟังสามารถเข้าใจได้โดยง่าย และเป็นกรคัดเลือก
เรื่องมานำเสนอได้สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องกรรมและการแสดงถึงอันสงส์ของการ
สร้างพระพุทธรูป

1.4.3 คาถา คาถาภาษาบาลีที่ปรากฏแทรกในชาดกเรื่องวัฏฏังคสิริ
ราชแสดงให้เห็นว่า ชาดกเรื่องนี้เป็นพระพุทธรพจน์ ซึ่งมีผลต่อศรัทธาของผู้อ่านและ
ผู้ฟัง โดยปรากฏการแทรกคาถาเพียงบางช่วงของเรื่องเท่านั้น และปรากฏไม่มาก
ได้แก่ 1) ตอนต้นเรื่อง แสดงให้เห็นว่า ชาดกเรื่องนี้เป็นพระพุทธรพจน์ที่ได้ยินได้ฟังมา
จากเฉพาะพระพักตร์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2) ตอนพระพุทธเจ้าตรัสเล่าย้อน
ไปในอดีตชาติ แสดงให้เห็นว่า ชาดกเรื่องนี้เป็นเรื่องของพระองค์เอง 3) ตอน
พระเจ้าวัฏฏังคสิริราชทอดพระเนตรเห็นจตุรงคเสนาเหล่าปัจฉามิตร 4) ตอนพระ
อินทร์จะมีเทวบัญชาตรัสถามพระเจ้าวัฏฏังคสิริราช 5) ตอนพระเจ้าวัฏฏังคสิริราชตรัส
ตอบพระอินทร์ถึงมูลเหตุของการมีชัยชนะศัตรูด้วยนิ้วชี้เพียงนิ้วเดียว และ
6) ตอนท้ายเรื่องสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัส พระธรรมเทศนาถึงอันสงส์แห่ง

การปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปฏิมากร เป็นช่วงที่ปรากฏคาถาค่อนข้างยาว

“ตัวอย่าง คาถาภาษาบาลีที่ปรากฏต้นเรื่อง ดังนี้
‘เอวี่ เม สุตติ เอกั สมยั ภควา สาวตถิยั วิหริติ เขตเวเน
อนาถปิณฑิกสส อารามเเตน โข ปน สมเยน ปลุเสนทึ
โกสโล ราชา ตลมี นคเร รชช กาลสิ’
ในชาดกนี้ มีคำพระอานนทเถรเจ้ากล่าวไว้ในเบื้องต้น
ว่าพระสูตรนี้ข้าพเจ้าชื่อว่าอานนท ได้ฟังมาในที่เฉพาะ
พระพักตร์สมเด็จพระผู้มีพระภาคโดยอาการอย่างนี้
เมื่อพระอานนทเถรเจ้ากล่าวปฏิญาณตนให้พ้น
จากลัทธิภิกขุวัชชีนนี้แล้ว จึงกล่าวนิทานจะจะเป็นลำดับ
ไปว่า...”

(Fine Arts Department 2006: 287)

1.4.4 สโมธาน เป็นส่วนท้ายเรื่องของนิทานชาดกที่ชี้ให้เห็นผลของ
การกระทำ เนื่องจากในเรื่องวัฏฏังคุลีราชชาดกปรากฏจำนวนตัวละครไม่มาก การ
ประชุมชาดกจึงมีขนาดสั้น แต่ก็เชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่อง กฎแห่งกรรมได้ชัดเจน และ
แสดงให้เห็นถึงอันสูงส่งที่สุดของการสร้างพระพุทธรูป คือ การได้ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้

“สมเด็จพระทศพลญาณจึงทรงประมวลชาดกว่า
สหชาติโยธาในครั้งนั้น กลับชาติมาคือพุทธบริษัทใน
ชาตินี้ ฝ่ายพระยาวัฏฏังคุลีราชในครั้งนั้น สิบชั้น
ประวัติมาคือตถาคตผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธ ในกาล
นี้แล”

(Fine Arts Department 2006: 304)

2. ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปจากเรื่องวัฏฏังคุลีราชชาดก ชาดก
เรื่องวัฏฏังคุลีราชได้นำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปไว้อย่างน่าสนใจซึ่ง
สัมพันธ์กับความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยที่มีมาช้านาน ได้แก่ การมีความ

เชื่อว่าพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธรูปกับการธำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรถึง 5,000 ปี การสร้างพระพุทธรูปจากวัสดุที่หลากหลาย และอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปที่ปรากฏอย่างชัดเจนดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัฏฏ์กุศลราชชาดกในการธำรงความเชื่อที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ดังนี้

2.1 พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พุทธศาสนิกชนชาวไทยมีความศรัทธาต่อพระพุทธรูปในฐานะเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาช้านาน มีการสักการบูชาเสมือนเป็นองค์พระพุทธรเจ้า รวมทั้งมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันกับพระพุทธรูปเพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิตและน้อมนำจิตใจให้เข้าถึงธรรมะในพระพุทธศาสนา การจัดสร้างพระพุทธรูปที่มีเป็นจำนวนมากมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและจัดสร้างขึ้นด้วยความประณีตได้สะท้อนให้เห็นพลังแห่งความศรัทธาต่อพระพุทธรูปในฐานะเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และยังมีการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปด้วยความเคารพบูชาและเทิดทูนในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังที่ชาวล้านนาเชื่อว่าพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่มีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถปกป้องรักษาคุ้มครอง และอำนวยพรให้ชุมชนและผู้สักการบูชาอยู่ดีมีสุข ปราศจากโรคภัยอันตรายต่าง ๆ (Pannavajiro & Piphitsutatorn 2019: 145) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปมีอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ในเชิงปาฏิหาริย์ราวกับเทพเจ้าตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ส่วนในชาดกเรื่องวัฏฏ์กุศลราชชาดกได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในยามที่โลกปราศจากพระพุทธรเจ้า คือ ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ดังที่พระเจ้าปัสเสนทิโกศลราชได้กราบทูลสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขอสร้างพระพุทธรูปแทนพระองค์ ดังเนื้อความดังนี้

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ เวลาวันวานนี้หม่อมฉันพร้อมด้วยชาวเมือง สาวัตถิพากันมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นมาถึงพระเชตวันไม่เห็นพระพุทธรองค์เสด็จประทับอยู่ ต่างก็พากันเกิดวิปุลีสารีเดือดร้อนรำคาญ ว่าพระเชตวันวิหารว่างเปล่าจากพระสัพพัญญูพุทธเจ้าเสียแล้ว จึงพากันกระทำอภิวัตน์พระเชตวันอันว่างเปล่า แล้วพากันกลับไป

ยังที่อยู่ของตน ๆ เพราะเหตุนี้หม่อมฉันมีความ
ปรารถนาจะสร้างพระพุทธรูปฎิมากรกระทำให้เป็นรูป
เปรียบแทนพระพุทธรองค์ไว้ในพระวิหาร ขนทั้งหลายที่
มีศรัทธาปล้นทนการจะได้มากระทำสักการบูชา ใน
เวลาเมื่อพระพุทธรองค์มิได้เสด็จประทับอยู่ในพระ
เขตวัน”

(Fine Arts Department 2006: 290)

เห็นได้ว่า ในวิภวัญญุคสุริราชชาตกมีความเชื่อว่าพระพุทธรูปเป็น
สัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และมีการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปด้วย
ความเคารพบูชาเพราะการเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า แต่ไม่ได้เทิดทูนในฐานะสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับหลักคิดของพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับ
อำนาจพุทธคุณไม่ใช่อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อมั่นในความดี และกฎแห่งกรรม

**2.2 พระพุทธรูปกับการธำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรถึง
5,000 ปี** ในพระพุทธศาสนามีพุทธทำนายไว้ว่าพระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ถึง 5,000
ปี และจะเสื่อมไปด้วยปัญญาอันตรธาน ด้วยเหตุนี้ ทำให้เกิดความพยายามที่จะธำรง
พระพุทธศาสนาไว้ให้มั่นคงถึง 5,000 ปีด้วยการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาด้านต่าง ๆ
ในประเทศไทยปรากฏว่า ในล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปไม้ที่มี
กรอบแนวคิดเดียวกันทั้งหมด คือ คำบูชาศาสนาให้ยืนยงถึง 5,000 ปี (Saksit 2012:
104)

ความเชื่อว่าพระพุทธรูปจะมีบทบาทช่วยในการธำรงพระพุทธศาสนา
ให้มั่นคงถาวรถึง 5,000 ปี ปรากฏในวิภวัญญุคสุริราชชาตกในตอนที่พระเจ้าปัสเสนทิ
โกศลราชได้รับพระราชทานอนุญาตให้สร้างพระพุทธรูปแล้ว พระพุทธรูปที่สร้าง
ขึ้นมานี้มีลักษณะเชิงบุคลาธิษฐาน คือ พระพุทธรองค์ได้ทรงสนทนากับพระพุทธรูป ใน
บทสนทนานี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปจะเป็นสัญลักษณ์แทนสมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระพุทธรูปจะเป็นตัวแทนรักษาคำสอน
ของพระพุทธรองค์ให้ครบกำหนดห้าพันปี ดั่งเนื้อความว่า

“ดูกรอวโล ท่านอย่าลงมาเลย จงนั่งอยู่บนบุษบกเรือน
แก้วนั้นเถิด ไม่ช้านานเท่าไรตถาคตก็จะปรินิพพาน
ท่านจงอยู่รักษาพระศาสนาคำสอนของเราไว้เพื่อได้เป็น
หิตานุหิตประโยชน์แก่สัตว์โลกทั้งปวงให้ครบกำหนดได้
ห้าพันพระวัสสา พระพุทธปฏิมากรนั้น ก็มีอาการ
ประดุจดั่งว่าได้ฟังพระพุทธดำรัส จึงกลับประดิษฐานอยู่
บนบุษบกนั้นโดยปรกติของตน”

(Fine Arts Department 2006: 297)

เนื้อความอีกตอนหนึ่งที่เน้นให้เห็นความสำคัญของพระพุทธรูปใน
ฐานะเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อธำรงพระพุทธรศาสนา
ให้มั่นคง トラบใดที่พระพุทธรูปยังประดิษฐานอยู่บนโลก ก็เปรียบเสมือนโลกไม่ว่าง
จากพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในวิภังคสูตรว่า ดังนี้

“อนึ่ง ดูกรบพิตรพระราชาสมภาร เมื่อพระพุทธ
ปฏิมากรประดิษฐานอยู่ในโลกตราบใด โลกก็ชื่อว่าไม่
ว่างเปล่าจากพระพุทธเจ้าตราบนั้น พระพุทธปฏิมากรนี้
ได้ชื่อว่ายังพระพุทธรศาสนาให้ตั้งมั่นถาวร”

(Fine Arts Department 2006: 292)

ความเชื่อดังกล่าว ทำให้มีการสร้างพระพุทธรูปเพื่อรักษา
พระพุทธรศาสนาให้มั่นคงในสังคมวัฒนธรรมไทยมาช้านานจนถึงปัจจุบัน แม้กระทั่ง
พุทธศาสนิกชนในต่างประเทศก็นิยมสร้างพระพุทธรูปแสดงถึงความมั่นคงและความ
รุ่งเรืองของพระพุทธรศาสนาในดินแดนนั้น ๆ ซึ่งพบเห็นได้โดยทั่วไปจำนวนมาก

2.3 วัสดุในการสร้างพระพุทธรูป ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรม
ไทยนั้นมีการสร้างพระพุทธรูปจากวัสดุที่หลากหลาย ซึ่งสัมพันธ์กับความศรัทธา
ฐานะของผู้จัดสร้าง และวัตถุประสงค์ในการจัดสร้าง ดังที่ Kasetsiri (2004: 282)
กล่าวว่า ในสมัยอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โปรดให้หล่อพระพุทธรูป
ศรีสรรเพชญ์ขึ้นเพื่อประดิษฐานไว้ในพระวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์ซึ่งเป็นพระอาราม

หลวงในพระบรมมหาราชวัง หล่อขึ้นด้วยทองเนื้อ 7 น้ำสองขาและทองเนื้อ 5 น้ำสองขา พระพุทธรูปองค์ดังกล่าวนี้มีส่วนสูงแต่พระบาทถึงยอดพระรัศมีถึง 8 วา และพระอุระนั้นกว้าง 11 ศอก น่าสนใจว่า ในวิภูษิตคูลีราชชาดกได้นำเสนอความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปโดยการอธิบายถึงวัสดุในการจัดสร้างพระพุทธรูปไว้อย่างหลากหลาย แสดงถึงกรรมวิธีของการสร้างพระพุทธรูป ทำให้เกิดความเข้าใจต่อการสร้างพระพุทธรูปว่า ควรคำนึงถึงความเหมาะสม โดยไม่จำเป็นต้องเป็นวัสดุที่หายากและมีราคาสูง แต่มุ่งเน้นการมีศรัทธาอันบริสุทธิ์ต่อการสร้างบุญกุศลนี้

วิภูษิตคูลีราชชาดกกล่าวถึงวัสดุในการสร้างพระพุทธรูปในตอนตอนที่เมื่อพระเจ้าปัสเสนทิโกศลได้รับพระบรมพุทธานุญาตจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้จัดสร้างพระพุทธรูปแล้ว ได้ทรงมีรับสั่งให้นายช่างสร้างพระพุทธรูปขึ้น โดยได้พระราชทานไม้แก่นจันทน์แดงซึ่งมีราคามากทำเป็นพระพุทธรูปปฏิมากร ดังเนื้อความว่า

“พระเจ้าปัสเสนทิโกศลได้รับพระบรมพุทธานุญาต ก็มีพระหฤทัยอันโสมนัสเบิกบานเป็นที่รักยิ่ง ครั้นทรงฟังพระธรรมเทศนาแล้ว ก็กราบถวายบังคมลาพาราชบริษัทคืนเข้าสู่พระนิเวศน์ ครั้นเพลารุ่งเช้า จึงมีรับสั่งให้หานายช่างเข้ามาเฝ้า แล้วทรงมอบไม้แก่นจันทน์แดงอันหาค่ามิได้ ให้ไปแกะทำเป็นพระพุทธรูปปฏิมากร ครั้นพระพุทธรูปปฏิมากรสำเร็จแล้ว จึงให้เขียนลวดลายระบายสีอันงามวิจิตรในที่อันควรต่าง ๆ คือพระขนงพระโอษฐ์และพระเกศเป็นต้น แล้วให้เอาผ้ากาสาหวัดอย่างดีมาทำเป็นสบงและจีวร นุ่งห่มพระพุทธรูปปฏิมากรแก่นจันทน์ พระพุทธรูปปฏิมากรนั้นก็งามละม้ายคล้ายองค์พระพุทธรูปพัณณคู่อัจฉรย์”

(Fine Arts Department 2006: 290)

เห็นได้ว่าผู้ที่มีบทบาทต่อการสร้างพระพุทธรูป คือ พระมหากษัตริย์ ดังนั้น การสร้างพระพุทธรูปจากวัสดุที่มีราคาสูงจึงสามารถกระทำได้ กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปนอกจากเป็นการแกะสลักแล้ว ยังมีการเขียนลวดลายระบายสีที่

งดงามและวิจิตร รวมทั้งการเอาผ้ากาสาหวัดมาทำเป็นสบงและจีวร นุ่งห่มพระพุทธรูป มีข้อสังเกตว่า การจัดสร้างพระพุทธรูปที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้อุปถัมภ์ และจัดสร้างจากวัสดุที่หายาก มีราคาสูง และจัดสร้างอย่างงดงามวิจิตรนี้สัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมไทย พระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ทรงเป็น องค์อุปถัมภ์ในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อให้เป็นตัวแทนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อารังพระพุทธรูปศาสนาให้มั่นคงในแผ่นดิน แสดงถึงพระราชศรัทธาและความเป็นธรรมราชา ตลอดจนแสดงถึงบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ ดังที่ Boondham (2012: 89 - 91) กล่าวไว้ว่า พระมหากษัตริย์ไทยและล้านนาทรงสร้าง “พระพุทธรูปอันใหญ่ พระพุทธรูปอันงาม” เป็นจำนวนมากมหาศาล ตั้งแต่รัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไทเป็นต้นมา มีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่สำหรับเป็นพระประธานในอุโบสถวิหารต่าง ๆ หลายองค์ ที่สำคัญคือ พระศรีศากยมุนี และพระพุทธรูปปฏิมาขนาดใหญ่อีก 3 องค์ ได้แก่ พระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปชินสีห์ และพระศรีศาสดา ผลงานพุทธศิลป์ของสุโขทัยและล้านนาดังกล่าวนี้อยู่เป็นรากฐานและแม่แบบให้กับในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ แม้แต่บุคคลทั่วไปในปัจจุบันก็นิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อถวายพระพุทธรูปศาสนาจากวัสดุต่าง ๆ อย่างหลากหลาย

นอกจากนี้ อีกตอนหนึ่งในวัฏฏ์กุศลราชชาดก สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ไม่ว่าจะสร้างพระพุทธรูปจากวัสดุใดก็ตาม ก็จะทำให้บุคคลผู้นั้นได้รับอานิสงส์มากจนนับประมาณมิได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการไม่ได้ให้ความสำคัญกับวัสดุในการนำมาทำพระพุทธรูป แต่ขึ้นอยู่กับกำลังของแต่ละบุคคลและความศรัทธา ลักษณะเช่นนี้ได้สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปที่สัมพันธ์กับบริบทของสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี อีกทั้งผู้กล่าวเนื้อความดังกล่าวนี้ คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นการเน้นย้ำความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปตามพุทธพจน์ ดังความว่า

“ดูกรบพิตรผู้เป็นมหาราช บุรุษหรือสตรีผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งประกอบด้วยศรัทธา เมื่อได้สร้างทำพระพุทธรูปปฏิมากรขึ้นไว้ในพระศาสนา พระพุทธรูปปฏิมากรนั้นบุคคลจะสร้างทำด้วยดินเหนียวหรือคิลาภก็ตาม หรือจะด้วยโลหะและทองแดงก็ตาม หรือจะทำด้วยไม้และสังกะสีดีบุกก็

ตาม หรือจะทำด้วยรัตนและเงินทองก็ตาม ผู้ที่สร้าง
ทำนั้น จักได้อานิสงส์ผลเป็นอันมากพื้นที่จะนับจะ
ประมาณ”

(Fine Arts Department 2006: 292)

พระพุทธรูปที่กล่าวถึงวัสดุในการสร้างพระพุทธรูปที่สัมพันธ์กับ
อานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ยังปรากฏซ้ำในตอนท้ายเรื่องอีกครั้ง ทั้งยังมีการแจกแจงถึงอานิสงส์
ของการสร้างพระพุทธรูปอย่างละเอียดและชัดเจน แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะจัดสร้าง
พระพุทธรูปจากวัสดุใดก็ล้วนแต่ทำให้ได้รับอานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ ทั้งโลกียสุขและโลกุต
รสุข โดยเฉพาะหากปรารถนาตรัสรู้เป็นสมเด็จเจ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จะสมดัง
ปรารถนา ดังนี้

“อนึ่งบุคคลผู้ใดได้สร้างพระพุทธรูป ด้วยงาช้างก็ดี ด้วย
เขาสัตว์ก็ดี ด้วยศิลาที่ดี ด้วยอิฐปูนก็ดี ในอนาคตกาล
ภายหน้า ผู้นั้นจะได้บังเกิดในภพ ประสบศาสนาพระ
อาริยมตไตรย และ จะได้กระทำที่สุดแห่งความทุกข์ให้
สิ้นไปในศาสนานั้นหรือไม่เช่นนั้น ถ้าปรารถนาพระ
สัมโพธิญาณ ก็จะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในกาล
เป็นภายหลัง สมดังมโนระความปรารถนา”

(Fine Arts Department 2006: 304)

การกล่าวถึงวัสดุในการสร้างพระพุทธรูปไว้อย่างหลากหลายเช่นนี้
ในวิภวัญจสุตตปิฎก น่าจะเป็นกุศโลบายเพื่อผูกใจให้แก่พุทธศาสนิกชนในการสร้าง
และปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปโดยไม่จำเป็นต้องยึดติดว่าต้องเป็นวัสดุที่มีค่าและราคาสูง
เท่านั้น แต่สำคัญอยู่ที่ความเลื่อมใสศรัทธามากกว่า อาจจะกล่าวได้ว่า การสร้างและ
ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปนั้นสามารถทำมาจากวัสดุต่าง ๆ ได้อย่างอิสระตามศรัทธาและ
กำลังทรัพย์ของผู้ปรารถนาจะสร้างพระพุทธรูป ดังเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็วัสดุใดนั้น
ล้วนให้อานิสงส์มากเช่นกัน ความเชื่อดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับการสร้างพระพุทธรูปใน
สังคมวัฒนธรรมไทยที่พบว่ามีการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุต่าง ๆ อย่างหลากหลาย

จัดสร้างโดยบุคคลและองค์กรต่าง ๆ มาโดยตลอดนับเนื่องมาจากความเชื่อและความศรัทธาดังกล่าวนี้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปให้อานิสงส์เป็นการได้ประสพกับความสุขในอุดมคติในระดับต่าง ๆ ในสังคม หากคนไทยในปัจจุบันได้นำมาเป็นแนวปฏิบัติก็จะทำให้การสร้างพระพุทธรูป ตลอดจนศาสนสถานอื่น ๆ มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น และช่วยลดปัญหาพุทธพาณิชย์ได้เป็นอย่างดี

2.4 อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป

ในชาดกเรื่องวิภูฏิงคุลีราชกล่าวถึงอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปเป็นเนื้อหาสำคัญและมีการกล่าวซ้ำไว้อย่างชัดเจน คือ อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปให้ผลมากทั้งโลกียสุขและโลกุตระสุข ทั้งในภพภูมิปัจจุบันและอนาคตภูมิ ไม่ว่าจะสร้างพระพุทธรูปจากวัสดุใด ขนาดเล็กหรือใหญ่ก็เกิดอานิสงส์เท่ากัน ได้แก่ การมีความสุข ศัตรูแพ่พ่าย มีอำนาจดุจพระอาทิตย์ที่มีรัศมีอันกล้า การบรรลุความสำเร็จดังปรารถนา การได้ขึ้นสวรรค์ การได้เกิดเป็นพระอินทร์และสมเด็จพระบรมจักรพรรดิ การได้พบศาสนาของพระศรีอาริย์ และการได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังที่พระพุทธเจ้าในฐานะผู้เล่าเรื่องชาดกเรื่องนี้ ได้ตรัสไว้ความว่า

“ผู้ที่ได้สร้างทำพระพุทธรูปปฏิมากรแล้วนั้น จะมีแต่ความสุขเป็นเบื้องหน้า แม้จะปรารถนาผลอันใด ก็จักได้ผลอันนั้นสำเร็จดังมโนรถปรารถนา ดูกรบพิตรพระราชสมภาร การที่สร้าง พระพุทธรูปปฏิมากร หรือปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปก็ดี เป็นประเพณีของพระพุทธเจ้าทั้งหลายซึ่งยังเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ ครั้นเมื่อตถาคตเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ได้สร้างกุศลบำเพ็ญ พระบารมีมาในกาลก่อน ได้เห็นน้าวพระหัตถ์พระพุทธรูปปฏิมากรซึ่งทำด้วยดินเหนียวอันหักขาดไปน้าวหนึ่ง จึงนำเอาดินเหนียวมาปั้นทำให้บริบูรณ์เป็นปรกติ แล้วกระทำสักการบูชาด้วยมาลาของหอมมีประมาณน้อย ครั้นทำลายเบญจขันธ์ ก็ได้ขึ้นไปเสวยสมบัติในสวรรค์สักคเวทโลก ด้วยอำนาจอานิสงส์ ผลที่

ได้ปฏิสังขรณ์นิวพระพุทธรูปปฏิมากรแล้วกระทำ
สักการบูชา นั้น ครั้นจุติจากสวรรค์ก็ได้มาบังเกิดเป็น
บรมกษัตริย์ เสดยราชสมบัติเป็นเอกราชในชมพูทวีปสิ้น
กาลนาน ภายหลังเมื่อโพธิสมภารพุทธการกธรรมเต็ม
บริบูรณ์แล้ว ก็ได้หนีสินหาการ ณ โพธิพฤกษ์มณฑล
ผจญเสียซึ่งพระยามาร และพลแห่งมารให้พ่ายแพ้แล้ว
และได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณในอวสานที่สุด”

(Fine Arts Department 2006: 292 - 293)

เนื้อความดังกล่าวนี้ ปรากฏอยู่ในตอนต้นเรื่องของชาดกเรื่องวิภูษังคสิ
ราช และตอนท้ายเรื่องก่อนจบเรื่องชาดกยังมีการกล่าวอ้างถึงอันสงส์ของการสร้าง
พระพุทธรูปและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป โดยมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นผู้ตรัสอีกครั้งหนึ่ง
ความว่า

“บุคคลผู้สร้างทำพระพุทธรูปนั้น จะได้เป็นพระอินทร์
เสวยเทวสมบัติถึง 7 ครั้ง ทั้งจะได้เป็นสมเด็จพระบรม
จักรพรรดิ มีลิริสมบัติอันประเสริฐถึง 80 ชาติหรือ 100
ชาติ และจะได้เป็นพระราชาผู้ครองประเทศราชนั้นจะ
นับประมาณมิได้ อนึ่งบุคคลได้ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป
องค์ใด ซึ่งมีอวัยวะอันวิกล คือ ยังไม่สำเร็จบริบูรณ์
เต็มที ด้วย ดินเหนียวอย่างเดียวเท่านั้น ผลอันสงส์
แห่งการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปของบุคคลผู้นั้น เป็น
อจินไตยคือไม่ควรคิดว่ามากนักเท่าใด เมื่อบุคคลมา
ก่อสร้างพระพุทธรูปเช่นนั้นด้วยปีติความเลื่อมใสแล้ว
ผลอันสงส์ก็ไพบูลย์เต็มที มีอันจะให้ผู้นั้นเกิดในสวรรค์
สิ้นกาลนานทุกเมื่อ พระพุทธรูปนั้นจะทำด้วยดินเหนียว
เป็นต้น หรือจะวาดเขียนตามสมควรก็ตาม บุคคล
ผู้สร้างนั้นจะเป็นผู้มีเดชาภาพอันใหญ่และกล้า อุปมา
ดังดวงพระอาทิตย์ที่ปราศจากมลทินมีรัศมีอันกล้า

ฉะนั้น เมื่อเป็นมนุษย์อยู่ตราบสิ้นชีวิตแล้ว จะไม่ไป
บังเกิดในนรกและเปรตวิสัยและไม่ไปเกิดในทุคติกำเนิด
และตริภังคนกำเนิดทั้งหลาย ซึ่งมีร่างกายอันใหญ่และ
เล็ก เพราะเหตุที่ได้ทำกุศลคือสร้างพระพุทธรูปนั้น
พระพุทธรูปนั้นบุคคลจะสร้างให้ใหญ่หรือเล็กก็ตาม
หรือจะสร้างด้วยวัตถุสิ่งใดก็ตาม ผลอันสงฆ์นั้นก็คง
เสมอกันไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ใช่แต่เท่านั้น นรชนอีกสาม
จำพวก คือ นรชนผู้ปลูกไม้มาโพธิ์ 1 นรชนผู้บวชตน 1
นรชนผู้สร้างพระพุทธรูปปฏิมากร 1 นรชนสามจำพวกนี้
จักได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าเที่ยงแท้ อนึ่งบุคคลผู้ใดได้
สร้างพระพุทธรูป ด้วยงาช้างก็ดี ด้วยเขาสัตว์ก็ดี ด้วย
ศิลาที่ดี ด้วยอิฐปูนก็ดี ในอนาคตกาลภายหน้า ผู้นั้นจะ
ได้บังเกิดในภพ ประสพศาสนาพระอาริยมตไตรย และ
จะได้กระทำที่สุดแห่งความทุกข์ให้สิ้นไปในศาสนานั้น
หรือไม่ฉะนั้น ถ้าปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ ก็จะได้
ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในกาลเป็นภายหลัง สมดังมโนรถ
ความปรารถนา”

(Fine Arts Department 2006: 303 - 304)

การกล่าวอ้างถึงอันสงฆ์ของการสร้างพระพุทธรูปและปฏิสังขรณ์
พระพุทธรูป โดยมีพระพุทธเจ้าเป็น ผู้ตรัสทั้งต้นเรื่องและท้ายเรื่องเช่นนี้ เป็นการเน้น
ย้ำให้เห็นความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของวรรณกรรม
พระพุทธศาสนา โดยเห็นได้ว่า ช่วงท้ายของเรื่องนั้นจะมีการแจกแจงอันสงฆ์ที่เกิด
จากการได้สร้างและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปอย่างละเอียดทั้งโลกียสุขและโลกุตรสุข ใน
ภพนี้และภพหน้า เห็นได้ว่า แม้อันสงฆ์ที่เกิดขึ้นนั้นจะมีมาก แต่ก็ยังมุ่งเน้นอันสงฆ์ที่
สัมพันธ์กับแก่นและเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ การตรัสรู้เป็น
พระพุทธเจ้า หลุดพ้นจากการเวียนว่ายในวัฏสงสารอันเป็นความสุขที่เที่ยงแท้ยิ่งกว่า
โลกียสุขอื่นใด

อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปยังปรากฏในเนื้อหาชาดกเรื่องวิภูงศ์กุลีราชชาดก เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงเมื่อพระองค์ยังคงเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ได้เคยปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปแม้เพียงเล็กน้อย แต่ทรงได้รับอานิสงส์มาก ในพระชาติที่เสวยพระชาติเป็นกษัตริย์ นามว่าพระเจ้าวิภูงศ์กุลีราช ในอดีตชาตินั้นได้ทรงเกิดเป็นพ่อค้าและได้ปฏิสังขรณ์นิ้วพระพุทธรูปที่ขาดหายไป ด้วยการนำดินเหนียวผสมน้ำอ้อย เมื่อสิ้นชีวิตได้ไปเกิดบนสวรรค์ ต่อมาได้เกิดมาเป็นพระจักรพรรดิ เป็นที่หวั่นเกรงของ ข้าศึกศัตรูทั้งปวง มีสหชาตกุมารพันหนึ่งเป็นบริวาร เมื่อยกนิ้วพระหัตถ์ชี้ที่ใด ทำให้สัตว์พาหนะ หมูพลนิกาย และพระยาร้อยเอ็ดเมืองพากันล้มเซชวน หมูพลจาตุรงค์ทั้ง 4 เหล่าตกจากคอช้าง หลังม้าและบัลลังก์รถ ทรงมีชัยชนะกษัตริย์ร้อยเอ็ดเมืองด้วยนิ้วชี้เพียงนิ้วเดียวเท่านั้น (Fine Arts Department 2006: 293 - 299) เรื่องราวของพระเจ้าวิภูงศ์กุลีราชจึงแสดงให้เห็นถึงอานิสงส์ของการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปเพียงนิ้วเดียว และใช้เพียงดินเหนียวผสมน้ำอ้อย แต่กลับให้อานิสงส์มาก

อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปยังปรากฏกล่าวถึงอีกครั้ง เมื่อพระอินทร์ตรัสถามพระเจ้าวิภูงศ์กุลีราชว่าได้ทำกุศลใดไว้ จึงทำให้มีชัยชนะศัตรูด้วยนิ้วมือเพียงนิ้วเดียว พระองค์ได้ตรัสตอบว่า

“ข้าแต่ท้าวสักกเทวราช ในชาติปางก่อนนั้น ข้าพเจ้าเกิดเป็นพ่อค้า มีนามว่ากุลภททพานิช ได้ไปแสวงทรัพย์กับพวกพ่อค้าที่มีทรัพย์ด้วยกัน ข้าพเจ้าได้ไปเห็นนิ้วพระพุทธรูปอันหักอยู่นิ้วหนึ่งเท่านั้น ก็บังเกิดมีจิตยินดี ประกอบด้วยความเลื่อมใส ไม่อาจนิ่งอดทนอยู่ได้ จึงเอาดินเหนียวมาขยำกับน้ำอ้อยปั้นนิ้วพระพุทธรูปปฏิมากรนั้นให้เป็นปรกติดี ด้วยจิตอันเลื่อมใสศรัทธา โดยอาณภาพแห่งบุญได้กระทำนิ้วพระพุทธรูปปฏิมากร ให้ดีเป็นปรกติเป็นห้านิ้วนั้น มาชาตินี้ข้าพเจ้าจึงได้มีชัยชนะข้าศึกด้วยอำนาจนิ้วที่ชี้ไป อนึ่งแม้ถึงสิหิมคราชตัวกล้า หรือคชสารซบมันล็กพักหนึ่งก็ดี หรือพลโยธาทั้งหลายพร้อมด้วยจตุรงค์เสนาบดี ซึ่งเข้ามาในที่เฉพาะ

หน้าของข้าพเจ้าเพื่อจะประทศร้าย ถ้าข้าพเจ้ายกนิ้วมือ
ขึ้นชี้ไป ก็อาจป้องกันทุกข์ภัยมิให้มีแก่ข้าพเจ้าได้ ข้าศึก
ศัตรูทั้งหลายมีราชสีห์เป็นต้นนั้น ก็พากันล้มจมชาน
ปลาสนาการหนีไป ใช่แต่เท่านั้น ข้าแต่ท้าวสหัสสนัยน์
โกสิย์ ด้วยเดชอำนาจแห่งบุญที่ข้าพเจ้าได้ปฏิสังขรณ์นิ้ว
พระพุทธรูปปฏิมากรนั้น ในอนาคตกาลภายภาคหน้า
ข้าพเจ้าจักได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ จักชนลัตว์ให้
พ้นจากวิภวสงสาร อันเป็นเหตุที่จะให้เวียนตายเวียน
เกิดไม่มีที่สุด

ดูกรท่านทั้งหลายผู้เป็นลัตบุรุษอันเจริญ ขึ้นชื่อว่าพุท
บุชานี้ถึงจะกระทำน้อย ก็เป็นคุณอันนำมาซึ่งอานิสงส์
ผลอันยิ่งใหญ่ ท่านทั้งหลายจงมณสิการทำในใจด้วย
ประการฉะนี้”

(Fine Arts Department 2006: 301 - 302)

จึงเห็นได้ว่า สารสำคัญที่ขาดกเรื่องนี้ต้องการนำเสนอ นั้น มิใช่เพียง
อานิสงส์ของการสร้างและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่ให้อานิสงส์มากเท่านั้น แต่ยังมีกร
เน้นย้ำว่า การสร้างกุศลมากหรือน้อยไม่สำคัญ แต่ขึ้นอยู่กับความศรัทธาในจิตใจ ซึ่งเป็น
แก่นของพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจ มิใช่มุ่งเน้นวัตถุที่เน้นปริมาณมาก
ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้เห็นว่า คนทั่วไปก็สามารถสร้างกุศลตามกำลังของตนได้ และมี
โอกาสได้รับอานิสงส์มาก ดังเช่นเรื่องราวของพระเจ้าวิภวัญคุลีราชที่ได้เคยปฏิสังขรณ์
พระพุทธรูปเพียงเล็กน้อย ด้วยวัสดุที่ไม่มีราคา คือ ดินเหนียวผสมน้ำอ้อย แต่กลับ
ได้รับอานิสงส์มาก คือ การได้ขึ้นสวรรค์ การได้เกิดเป็นพระจักรพรรดิราชที่มีชัยชนะ
อริราชศัตรูด้วยนิ้วชี้เพียงนิ้วเดียว และได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในเวลาต่อมา

อภิปรายผลการวิจัย

1. *วิภวัญญุคสิริราช*กับการนำเสนอความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปของคนไทย วิภวัญญุคสิริราชขาดนำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปผ่านองค์ประกอบของเรื่องเล่าที่สำคัญ ได้แก่ โครงเรื่อง ผู้เล่าเรื่อง และตัวละคร และการนำเสนอเรื่องตามโครงสร้างของนิทานชาดก ได้แก่ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถา และสโมธาน ส่วนการนำเสนอเรื่องตามโครงสร้างของนิทานชาดกได้แสดงให้เห็นแนวคิดเรื่องกรรม คือการสร้างพระพุทธรูปที่ให้อานิสงส์มากได้เป็นอย่างดี ผลการวิจัยดังกล่าวนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Paethong, Sattayopas & Intaya (2014) เขียนบทความเรื่อง “คุณธรรมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา” และ Laosoonthon (2015) เขียนหนังสือเรื่อง “ปัญญาสชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย” พบว่า อรรถกถาชาดกในคัมภีร์พระไตรปิฎกจะมีโครงสร้าง 5 ส่วน คือ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถา ไวยากรณ์ และสโมธาน สำหรับปัญญาสชาดก จะมีองค์ประกอบไม่ครบทั้ง 5 ส่วน กล่าวคือ ไม่ปรากฏส่วนของไวยากรณ์ และ Suddhinano Namsena & Somsuew Patibhano (2020) พบว่า ปัญญาสชาดกนำเสนอในรูปแบบเล่าเรื่องหรือชาดก เน้นการสร้างบุญ พิธีกรรม ประเพณีต่าง ๆ เช่น การสร้างพระไตรปิฎก การสร้างพระพุทธรูป โดยเชื่อว่าผลบุญจะทำให้ชีวิตดีขึ้นและมีความสุขทั้งในปัจจุบันและชาติหน้า สมบูรณ์ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ผู้วิจัยค้นพบว่า ทั้งในด้านองค์ประกอบของเรื่องเล่าและความเป็นนิทานชาดกนั้นทำให้ชาดกเรื่องวิภวัญญุคสิริราชสามารถนำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปในสังคมไทย โดยเฉพาะผู้เล่าเรื่องนิทานชาดกเป็นพระพุทธรูเจ้าซึ่งเป็นลักษณะเด่นของนิทานชาดกส่งผลต่อการสร้างความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเรื่องอานิสงส์ของการสร้างและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปได้เป็นอย่างดี

2. *วิภวัญญุคสิริราช*ขาดได้นำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปในสังคมไทยที่มีมาช้านานจนถึงปัจจุบันในหลากหลายมิติ ได้แก่ 1) พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2) พระพุทธรูปกับการอารงพระพุทธรูปศาสนาให้มั่นคงถาวรถึง 5,000 ปี 3) การสร้างพระพุทธรูปจากวัสดุที่หลากหลายทั้งงาและเขาสัตว์ ไม้ ดิน ศิลา อิฐ ปูน รัตน และโลหะ 4) อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปให้ผลมากทั้งโลกียสุขและโลกุตระสุขสอดคล้องกับการศึกษาของ Hongsuwan (2011) เขียนหนังสือเรื่อง “ตำนาน

พระพุทธรูปล้านนา: พลังปัญญาทางความเชื่อและความสัมพันธ์กับท้องถิ่น” Saksit (2012) เขียนบทความเรื่อง “คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา” Pannavajiro & Piphitsuatorn (2019) เขียนบทความเรื่อง “คติการสร้างและการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปในวัฒนธรรมล้านนา” Singhasonthi & Purisuttamo (2020) เขียนบทความเรื่อง “พระพุทธรูป: การตีความเชิงสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา” และ Boonoon (2019) เขียนบทความเรื่อง “ชาวพุทธกับพระพุทธรูป 2: พระพุทธรูปในวัฒนธรรมไทย” สามารถประมวลสรุปข้อค้นพบได้ว่า ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปในสังคมไทย ถือว่าพระพุทธรูปเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้สำหรับชาวล้านนาถือว่าพระพุทธรูปเป็นสิ่งมีชีวิต จึงมีการถวายอุปัฏฐากเสมือนว่าพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่และยังปฏิบัติพุทธกิจประจำวันเพื่อบำเพ็ญพุทธจริยาแก่สัตว์โลก และพระพุทธรูปยังเป็นสิ่งที่มีพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ สามารถปกป้องรักษาคุ้มครอง และอำนวยพรให้ชุมชนและผู้สักการบูชาอยู่ดีมีสุข ปราศจากโรคภัยอันตรายต่าง ๆ สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ต้องการกำลังใจ โดยจุดประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูป ได้แก่ เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ถึง 5,000 ปี เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลาย อุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศลให้แก่ญาติหรือสัตว์ที่ล่วงลับ เพื่อแก้คำบนบานศาลกล่าว สร้างเป็นพระเจ้าชะตา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้สร้างเอง และในฐานะสิ่งอนุสรณ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเป็นเครื่องหมายของพุทธศาสนา รวมถึงสัญลักษณ์ของความดีงาม และเป็นทางแห่งการทำบุญกุศลของชาวพุทธ ชาวพุทธจะอาศัยพุทธศิลป์ เป็นการกราบไหว้บูชา เพื่อน้อมนำไปสู่การศึกษาและปฏิบัติธรรมการสร้างพระพุทธรูปจึงมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้คนสักการบูชา ไม่ได้มีไว้สำหรับเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจธรรมหรือเหตุการณ์ทางพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว อีกทั้งพระพุทธรูปในสังคมไทยได้ถูกสร้างขึ้นมาโดยมีความหมายในเชิงไสยศาสตร์ ไม่ใช่ในเชิงการศึกษาเพียงอย่างเดียว อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปมีมากมาย ได้แก่ ทำให้มีความสุขทั้งชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อ ๆ ไป มีความสุขบนโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกพระนิพพาน อีกทั้งทำให้เกิดเป็นพระอรหันต์ในยุคพระศรีอาริย์ ได้เกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า ทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บและมีปัญญาดุจแม่น้ำทั้ง 5 สาย

ผู้วิจัยค้นพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปและปฏิบัติสังฆกรรมพระพุทธรูปในวัฒนธรรมล้านนาที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อของคนไทยเป็น

ส่วนมาก คนไทยมีความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปคล้ายคลึงกับที่ปรากฏในวัฏฏังคสุลิตราชาดก แต่สังคมไทยในบริบทร่วมสมัยยังขาดการเน้นย้ำถึงแนวทางในการสร้างกุศลนี้ ทั้งในแง่ของการเน้นปริมาณ และการเน้นสิ่งของที่มีมูลค่า ความมุ่งเน้นจิตใจที่เลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเพราะให้อานิสงส์ที่เท่าเทียมกัน การสร้างความเข้าใจดังกล่าวนี้จะเป็นแนวทางในการสร้างกุศลตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงโดยไม่เน้นวัตถุแต่เน้นการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น นอกจากนี้ในวัฏฏังคสุลิตราชาดกไม่ปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการสักการบูชาเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ แตกต่างไปจากความเชื่อของคนในสังคมไทย ดังที่ Pannavajiro & Piphitsutatorn (2019) เขียนบทความเรื่อง “คติการสร้างและการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปในวัฒนธรรมล้านนา” พบว่า ชาวล้านนาเชื่อว่าพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่มีความอำนาจศักดิ์สิทธิ์ สามารถปกป้องรักษาคุ้มครอง และอำนวยพรให้ชุมชนและผู้สักการบูชาอยู่ดีมีสุข ปราศจากโรคภัยอันตรายต่าง ๆ จึงแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยได้ปรับเปลี่ยนความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูป โดยการเพิ่มเติมความเชื่อในลักษณะทางไสยศาสตร์และให้มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมแตกต่างไปจากความเชื่อที่ปรากฏในวัฏฏังคสุลิตราชาดก ผู้วิจัยค้นพบว่าในวัฏฏังคสุลิตราชาดกมีความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปที่แตกต่างไปจากสังคมไทยดังกล่าวนี้นี้ ได้แสดงให้เห็นว่า ปัญญาชาดกในฐานะเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนายังคงรักษาหลักคิดสำคัญทางพระพุทธศาสนาไว้ได้เป็นอย่างดี โดยการคงไว้ซึ่งหลักของสังขารม ความเป็นเหตุผล แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อมมั่นในคุณงามความดี และการให้ความสำคัญกับปัญญา

3. *วัฏฏังคสุลิตราชาดกเป็นวรรณกรรมอานิสงส์ที่แสดงถึงผลของการสร้างกุศลไว้อย่างชัดเจน* โดยได้แสดงให้เห็นเหตุและผลของกรรม มีการอธิบายถึงอานิสงส์ที่เกิดจากการสร้างพระพุทธรูปไว้อย่างละเอียดจากการนำเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ในตอนที่อุบัติเป็นพระเจ้าวัฏฏังคสุลิตราผู้ได้รับอานิสงส์จากการที่ชาติก่อนได้เคยปฏิบัติสังขรณ์พระพุทธรูปที่นิวชาดชำระดู ลักษณะของความเป็นวรรณกรรมอานิสงส์ของวัฏฏังคสุลิตราชาดกนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ Rakpa (2000) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หัตถ์อานิสงส์ล้านนา” Lakonket (2017) เขียนบทความเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อานิสงส์การบูชาในพุทธปรัชญาเถรวาท”

Maneesri, E. (2018) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “อุปมานิทัศน์ในหนังสือมหาานิสงส์ 108 กัณฑ์” เพื่อศึกษาลักษณะของอุปมานิทัศน์ในหนังสือมหาานิสงส์ 108 กัณฑ์ และ Srinuanchai (2015) เขียนบทความเรื่อง “บทบาทศิลปะกับการบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ซึ่งสามารถประมวลสรุปข้อค้นพบได้ว่า อานิสงส์ตามความคิดของพระพุทธศาสนา หมายถึง ผลดีที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าที่อำนวยผลแก่ผู้ปฏิบัติในปัจจุบันและในภพหน้า เกิดผลดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น วรรณกรรมอานิสงส์มีเนื้อหาที่สนับสนุนหลักการของพระพุทธศาสนาว่าด้วยกฎแห่งกรรม “ทำดีได้ดี” ดังเช่น อานิสงส์การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ทำให้ผู้บูชาได้ประโยชน์สูงสุดคือ การบรรลุมรรคผล นิพพาน หากยังไม่ถึงขั้นบรรลุธรรม เมื่อสิ้นชีวิตก็จะไปสู่สุคติโลกสวรรค์ หรือถ้าเกิดในโลกมนุษย์อีกก็จะได้ไปเกิดในตระกูลสูง ได้รับแต่ความสุขความเจริญ ส่วนการรักษาศีล สมาธิ ปัญญาอย่างครบองค์และดำเนินตามแนวทางแห่งอริยมรรคอย่างพร้อมบริบูรณ์จะนำไปสู่นิพพานได้ วรรณกรรมอานิสงส์มีอิทธิพลต่อสังคม ทั้งด้านโลกทัศน์ของผู้คน การสร้างสรรค์ศิลปะและสิ่งก่อสร้างทางพระพุทธศาสนา และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมประเพณี

ผู้วิจัยค้นพบว่า เนื่องจากวิภวัญญุติราชชาตกนนำเสนอถึงอานิสงส์จากการสร้างพระพุทธรูปทั้งโลกียสุขและโลกุตระสุข ซึ่งยังสามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้แก่พุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้ ทำให้เห็นว่า วิภวัญญุติราชชาตกมีลักษณะเป็นวรรณกรรมอานิสงส์ร่วมสมัยที่ให้ทางเลือกในการสร้างกุศลและอานิสงส์จากการสร้างกุศลที่หลากหลาย โดยไม่จำเป็นเสมอไปว่า จะต้องนำไปสู่โลกุตระสุขเท่านั้น การสร้างกุศลเพื่อโลกียสุขนับว่าเป็นการเริ่มต้นที่จะทำให้เกิดการฝึกฝนในคุณงามความดีที่อาจนำไปสู่การพัฒนาจิตใจสู่โลกุตระสุขได้ต่อไป ด้วยเหตุนี้ แม้วิภวัญญุติราชชาตกเป็นชาตกนอกนิบาต แต่มีบทบาทต่อการธำรงความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาให้มั่นคงเหนียวแน่น โดยเฉพาะการคงไว้ซึ่งหลักคิดสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ แนวคิดเรื่องกรรมและการสร้างคุณงามความดีเพื่อนำไปสู่โลกียสุขกระทั่งโลกุตระสุข คือ การได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า การเข้าถึงนิพพาน หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด อันเป็นความสุขที่เที่ยงแท้

สรุปผลการวิจัย

ปัญหาสาขาคณะวิจัยเรื่องวิภูฏังคสิริราชชาตกนำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของคนไทยผ่านโครงเรื่อง ผู้เล่าเรื่อง ตัวละคร และการนำเสนอเรื่องตามโครงสร้างของนิทานชาตก โดยได้นำเสนอความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนไทย ได้แก่ 1) พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2) พระพุทธรูปกับการอ้างพระพุทธรูปให้มันคงถาวร 3) การสร้างพระพุทธรูปจากวัสดุที่หลากหลายทั้งงาและเขาสัตว์ ไม้ ดิน สีลา อิฐ ปูน รัตนะ และโลหะ 4) อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปให้ผลมากทั้งโลกียสุขและโลกุตระสุข ทั้งในภพภูมิปัจจุบันและอนาคตภูมิ ไม่ว่าจะสร้างพระพุทธรูปจากวัสดุใด ขนาดเล็กหรือใหญ่ก็เกิดอานิสงส์เท่ากัน นับแต่การมีความสุข ศัตรูแพ้พ่าย มีอำนาจดุจพระอาทิตย์ที่มีรัศมีอันกล้า การบรรลุความสำเร็จดังปรารถนา การได้ขึ้นสวรรค์ การได้เกิดเป็นพระอินทร์และสมเด็จพระบรมจักรพรรดิ การได้พบศาสนาของพระศรีอารีย์ และการได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แม้วิภูฏังคสิริราชชาตกจะนำเสนอความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปที่คล้ายกับความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีความแตกต่างไปบ้าง ได้แก่ การไม่ปรากฏความเชื่อที่ว่าพระพุทธรูปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการคุ้มครองปกป้องรักษาผู้คนให้รอดปลอดภัย รวมทั้งการเน้นพลังศรัทธาของผู้สร้างพระพุทธรูป โดยไม่ยึดติดกับวัสดุในการสร้างที่ต้องมีราคาสูง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วิภูฏังคสิริราชชาตกเป็นวรรณกรรมอานิสงส์ที่มีบทบาทในการอ้างความคิดความเชื่ออันเป็นสาระสำคัญของพระพุทธรูปศาสนาไว้ แม้จะเป็นชาตกในปัญหาสาขาคณะที่แต่งขึ้นมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ก็ยังมีคุณค่าในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะการให้แนวทางที่เหมาะสมในการสร้างบุญกุศลเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการสร้างพระพุทธรูป และการตระหนักในความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปอย่างสมเหตุสมผล

References

- Boondham, D. (2012). *พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา* [Thai King and Buddhism]. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Boonoon, Ch. (2019). *ชาวพุทธกับพระพุทธรูปปฏิมา 2: พระพุทธรูปในวัฒนธรรมไทย* [Buddhists and Buddha statues 2: Buddha images in Thai culture]. Retrieved October 3, 2022, from <https://prachatai.com/journal/2019/09/84459>.
- Fine Arts Department. (2006). *ปัญญาสาตก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ* [Pannasa Jataka National Library Edition]. Bangkok: Silpbannakarn.
- Hongsuwan, P. (2011). *ตำนานพระพุทธรูปล้านนา: พลังปัญญาทางความเชื่อและความสัมพันธ์กับท้องถิ่น* [The Legend of Lanna Buddha Statues: Intellectual Power of Belief and Local Relations]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Kasetsiri, Ch, editor. (2004). *อยุธยา (พิมพ์ครั้งที่ 4)* [Ayutthaya] (4th ed.). Bangkok: Wachirinsan Printing.
- Lakonket, A. (2017). การศึกษาวิเคราะห์อำนาจการบูชาในพุทธปรัชญาเถรวาท [Analytical Study of Worships Benefits in the Theravada of Buddhism Philosophy]. *Dhammathas Journal*, 17(1), 147 - 156.
- Laosoonthon, N. (2015). *ปัญญาสาตก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย* [Pannasa Jataka: Its Genesis and Significance to Thai Poetical Works]. Bangkok: Lai Kham.
- Maneesri, E. (2018). *อุปมาในหนังสือมหานิสงส์ 108 กัณฑ์* [Allegory in Power of God Deed 108 Sections Book]. (Master's thesis, Thai Language Program, Naresuan University).
- Nakbubpa, K. (2520). *พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต บาลี และวรรณคดีไทย* [The god Indra in Sanskrit, Pali and Thai literature]. (Master's thesis, Arts, Chulalongkorn University).

- Natsuda, Ch. (2013). *ด้วยรัก: ศาสนาและความเชื่อกับสังคม* [With Love: Religion and Belief and Society]. Bangkok: Sangsan.
- Nyanasamvara, Somdet Phra Sangharaja Sakalamahasanghaporinayaka. (1992). *เรื่องของความเชื่อ* [Matters of faith]. Bangkok: Songsitthiwan.
- Phra Nakorn Pannavajiro & Phrakhrū Piphitsutatorn. (2019). *คติการสร้างและการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปในวัฒนธรรมล้านนา* [Methods of Buddha image carving and the treatment of Buddha images in Lanna culture]. *Silpakorn University Journal*, 39(1), 142 - 160.
- Paethong, S, Sattayopas, S & Intaya, Y. (2014). *คุณธรรมในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา* [The Morality in Panyasachadok, Lanna Version]. *Phikanatesan*, 10(2), 51 - 65.
- Phengphala, Ph. (1992). *ชาดกกับวรรณกรรมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3)* [Jataka and Thai literature] (3rd ed.). Bangkok: Ramkhamhaeng University.
- Prakobsook, S. (1984). *วรรณคดีชาดก* [Jataka literature]. Bangkok: Odeonstore.
- Rakpa, S. (2000). *การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา* [An Analytical Study of Lanna Scriptures]. (Master's thesis, Lanna Language and Literature Program, Chiang Mai University).
- Saising, S. (2006). *พุทธปฏิมา: งานช่างพลังแห่งศรัทธา* [Buddha Statues: Craftsmanship, Power of Faith]. Bangkok: Matichon.
- Saksit, S. (2012). *คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา* [Concept on the Building of Wooden Buddha images during Lanna Period]. *Damrong Journal*, 11(2), 87 - 109.
- Singhasonthi, S & Purisuttamo, M. (2020). *พระพุทธรูป: การตีความเชิงสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา* [Buddha Images: Hermeneutics of Buddhist symbolic]. *Journal of MCU Buddhist Review*, 4(1), 88 - 98.
- Srinuanchai, T. (2015). *บทบาทศีลกับการบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท* [The role of precepts and attaining nirvana in Theravada Buddhism]. *Panidhana Journal*, 11(1), 57 - 79.

- Suddhinano, A, Namsena, S & Somsuew Patiibhano, S. (2020). ศึกษาอิทธิพลของปัญญาสชาดกที่มีต่อสังคมไทย [The Study of an Influence of Pannasa jataka to Thai Society]. *Journal of Graduate Review Nakhon Sawan Buddhist College*, 8(1), 455 - 464.
- Tailangka, E. (2003). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง* [The Science and Art of Narrative]. Bangkok: Kasetsart University Press.